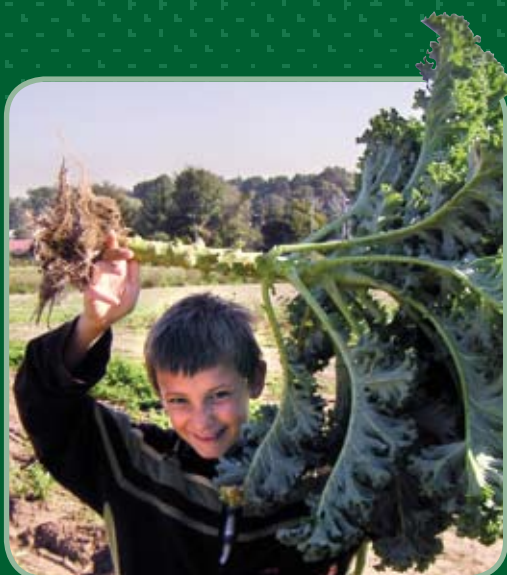

Søren Breiting og Dorte Ruge

Skolers besøg på økologiske gårde

Økologisk Landsforening

Indholdsfortegnelse

Forord	2
Undersøgelsens indsamling af materiale	3
Del 1 Læreres beretninger om deres klassers besøg på økologiske gårde	4
Gårdbesøg som led i økologisk uge for hele skolen	4
En lærer på lejrskole med 4. klasse i det Sønderjyske	6
En klasselærer med Grønt Flag i 6. klasse	7
Besøg på store økologiske gårde, der gør noget særligt for besøgende klasser	9
En lærer med mange års erfaring og særlig indsigt	11
En lærer med erfaringer fra at have to-sprogede børn med på en økologisk gård	13
En hjemkundskabslærer om besøg på en stor bynær gård	14
Temauged med besøg på økologiske gårde	16
5. klasse med hjemkundskabslæreren på økologisk gårdbesøg	18
Besøg på den samme gård flere gange med samme klasse	18
Del 2 Besøg af skoleklasser set fra den økologiske landmands synsvinkel	20
Baggrund	20
Gårdejerens engagement i besøgende skoleklasser	20
Kontakten mellem gård og lærer	20
Kort om nogle typiske fællestræk i besøgene	21
Hvad er temaet for klassens besøg?	22
Måder at gøre tingene forståelige på for eleverne	22
Elevernes reaktioner på gårdbesøget	22
Lærerenes rolle under besøget	23
Hvordan holder man sammen på klassen under besøget?	25
Elevernes spørgsmål til landmanden	25
Landmandens syn på læreren	26
Tommelfingerregler	26
Hvad skal et gårdbesøg koste?	27
Konklusion	28
Referencer	28

Skolers besøg på økologiske gårde

ISBN: 978-87-90419-02-8

Forfatterne er:

Søren Breiting, Lektor, Danmarks Pædagogiske Universitet

Dorte Ruge, Kommunikationskonsulent, Økologisk Landsforening

Udgiver: Økologisk Landsforening, Århus 2006

Fotos: Søren Breiting og Martin Skov

Layout: ph7 kommunikation, www.ph7.dk • Tryk GP Tryk. Denne tryksag er Svanemærket

Indsatsen for at fremme skoleelevers udbytte af besøg på økologiske landbrug er blevet gennemført i et samarbejde mellem Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik, Danmarks Pædagogiske Universitet, ved Søren Breiting og Økologisk Landsforening ved Dorte Ruge, og arbejdet er støttet af Direktoratet for FødevarerErhverv.

Forord

Denne rapport er et led i indsatsen for at fremme skoleelevers udbytte af besøg på landbrug, specielt på gårde med økologisk produktion. Rapporten er udgivet i projektet Økologiske Besøgsårde, Økologisk Landsforening i 2006. I Del 1 hører vi om lærernes oplevelser og overvejelser i forbindelse med økologisk gårdbesøg. I Del 2 gives der indblik i landmændenes erfaringer med besøgende klasser, og endeligt ses der på generelle forhold vedrørende økologiske gårdbesøg.

I Danmark har vi en lang tradition for, at skoleklasser kommer 'uden for murene' og får oplevelser, erfaringer og ny indsigt ved at besøge steder, virksomheder og institutioner. At tage på besøg på gårde hører til blandt de populære afbræk i den daglige undervisning. Men der er mange andre, der gerne vil have fat i skolerne og derfor vil invitere skolerne indenfor, for dermed at være med til at sætte deres præg på, hvordan eleverne opfatter lige præcis deres del af samfundet. Det er godt, at skolerne har så mange muligheder. Men i disse år skrumper skolernes budgetter til ekskursioner, og der synes at blive et større pres på lærerne for at koncentrere indsatsen om den mere traditionelle boglige skolelærdom.

Begge forhold stiller større krav til elevernes udbytte af besøg på gårde og landbrug. Mellem de mange gårde, der kan besøges af klasser i landet, er der grund til at have særlig opmærksomhed rettet mod klassernes besøg på økologiske gårde. Økologisk dyrkning af jorden og hensynsfuldt opdræt af dyr er udtryk for nogle banebrydende skift i vores landbrugsdrift og hele forbrugsmønster. Det har længe været erkendt, at menneskets udnyttelse af naturressurserne er under pres. Ønsket om bæredygtig udnyttelse af ressourcerne, så kommende generationer ikke skal bøde for nulevendes misbrug af ressourcerne, er uundgåelige ud fra en etisk såvel som en rationel synsvinkel. Men det er svære emner at forholde sig til, når man går i 5. klasse og især interesserer sig for popidoler.

Skoleelevers besøg på økologiske gårde kan give et spændende indblik i, hvordan landmænd forsøger at kombinere hensyn til natur, miljø og husdyr med en daglig indtjening. Netop fordi børnenes besøg på en gård vil give mange indtryk på samme tid, er det en god og konkret mulighed for alle elever til at få noget spændende og tankevækkende ud af besøget.

Nærværende udgivelse er baseret på interviews med gårdbesøgets noglepersoner: lærerne og de økologiske landmænd, og tager temperaturen på de økologiske gårdes muligheder for at understøtte børns læring. Således indkredses en række forhold af betydning for skoleklassers faglige udbytte af besøget, specielt med henblik på naturfag og hjemkundskab.

Der er lagt vægt på skolens mellemtrin, dvs. elever på 4.-7. klasses trin, men mange af erfaringerne kan utvivlsomt overføres til både yngre og ældre skoleelever, ligesom der er nyttige pointer at hente for naturvejledere og andre, der beskæftiger sig med formidling af natur, miljø og produktion.

Foruden de omtalte interviews med landmænd og lærere har der i projektet, Økologiske Besøgsårde, været afholdt 2 kurser for økologiske landmænd med henblik på at fremme vidensdeling i forhold til skoleklassers besøg. Dette som led i en opkvalificering på hele området. Erfaringer fra disse kurser indgår derfor også i rapporten.

Vi såede salat, radiser, gulerødder, fennikel og rødbeder. Vi lavede pandekager det var sjovt, men det smagte af lort fordi det var brændt. Vi så en vandrotte og den lignede et pindsvin

5.a

Både i den pædagogiske forskning og fra de indsamlede resultater i nærværende arbejde dokumenteres vigtigheden af at se elevernes besøg på en gård i sammenhæng med, hvad der foregår i klassen både før og efter besøget.

Det fantastiske er, at en stor del af eleverne vil kunne huske et besøg på en gård mange år senere, ja i nogle tilfælde for resten af livet. Gårdbesøget kommer så at sige til at blive 'en klump i erindringen' hos eleven. Det betyder, at det er nemt at tænke tilbage til det, men det betyder også, at der er en tendens til, at det huskes isoleret fra den sammenhæng, som det var tænkt ind i af læreren.

Samtidig forlyder det enstemmigt fra landmændene og fra den pædagogiske forskning, at elevernes forberedelse til gårdbesøget spiller en utrolig stor rolle for deres udbytte. Men også den måde, som læreren med klassen lader eleverne bearbejde og udvikle deres indtryk på efter besøget har afgørende betydning.

Dette er ikke mindst vigtigt for, at eleverne gennem gårdbesøget også lærer vigtige faglige pointer fra det generelle faglige skolestof. Med andre ord er der vældigt gode argumenter for at udvikle skolernes besøg på økologiske gårde, så eleverne får mest muligt ud af det på alle måder samtidig med, at det for landmanden bliver så tilfredsstillende en aktivitet som muligt.

Arbejdet med at udvikle skolers besøg på økologiske gårde er støttet af Direktoratet for FødevareErhverv og Promilleafgiftsfonden og foregår i et samarbejde mellem Økologisk Landsforening og Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet.

I det videre arbejde i 2007 indgår udvikling af oplæg til læreren og nye undervisningsmaterialer, der kan støtte elevernes udbytte af gårdbesøg, såvel som deres forståelse af økologisk landbrug, som en af flere driftsformer i Danmark. Der vil yderligere blive sigtet mod hele aldersgruppen i folkeskolen, ikke blot mellemtrinnet.

Alle medvirkende i interviews og fra kurser er blevet anonymiseret.

Man kan følge arbejdets videre resultater på www.okologi.dk, hvorfra det også er muligt at downloade rapporten.

Vi retter en stor tak til økologiske besøgs gårde, lærere og alle andre, der har bidraget til dette arbejde. En særlig tak til Frugtformidlingen for kyndig bistand med interviews og til Ida og Gunvor for hjælp med fotos.

*Søren Breiting, Danmarks Pædagogiske Universitet
Dorte Ruge, Økologisk Landsforening*

Undersøgelsens indsamling af materiale

Undersøgelsen er kvalitativ og bygger på interviews af 10 folkeskolelærere og 10 økologiske landmænd. Desuden er der inddraget udsagn og diskussioner fra gennemførelsen af 2 kurser for økologiske landmænd, der har engageret sig skoleklassers besøg på deres gårde. Kurserne blev afholdt på Sjælland og i Sønderjylland, og foruden flere af de interviewede landmænd deltog yderligere 15 landmænd.

De interviewede landmænd blev udvalgt med henblik på at repræsentere et bredt udsnit af forskellige typer økologiske gårde - fra meget store gårde til ganske små brug og fra specialiserede brug til mere alsidige brug. Endvidere fra brug, hvor hovedindtægten kom fra landbruget, til brug, hvor virksomheden også var et feriested. Ligeledes et spektrum fra rene landbrugsproduktioner over mod avl af grøntsager og gartneri. Samtidig søgtes en bred geografisk spredning.

De interviewede lærere stammer med en enkelt undtagelse fra Sjælland. De var valgt ud på grund af deres kendte erfaringer med skolebesøg på økologiske gårde. Nogle lærere blev fundet gennem skoler, der er med i projektet 'Grønt Flag - Grøn skole', derfor er sådanne skoler overrepræsenteret i materialet. Andre lærere blev oplyst af økologiske besøgs gårde.

Med én undtagelse foregik interviews af landmænd på deres gård, hvorved gården også blev vist frem, mens interviews af lærere fandt sted som telefoninterviews. Alle interviews blev båndoptaget. Ligesom de to kurser fandt de sted i det sene efterår 2006. Optagelserne af interviews af landmænd er blevet gennemlyttet flere gange af forfatterne. Interviews med lærere er blevet delvist udskrevet som grundlag for rapporten. Interview-guides kan findes på www.okologi.dk, hvor rapporten også kan downloades.

I den følgende fremstilling er der foretaget en afbalancering mellem generelle tendenser og synspunkter - over for konkrete erfaringer. Konkrete eksempler på dette indgår, hvoraf mange gengives med direkte citater.

Sidst men ikke mindst, er rapporten krydret med citater og fotos af børn, der har været på økologisk gårdbesøg med skolen.

Gårdbesøg for hele skolen

En erfaren lærer i Jylland, fortæller om flere klassers besøg på en nærliggende økologisk gård:

»Jeg har været lærer i mange år, og i den tid har jeg gennemført mange besøg på en økologisk gård, der ligger i nærheden af skolen. Det har været med alle klasser – nok mest 1. klasse – og mest om efteråret.

I 2006 havde skolen et økologisk emne i forbindelse med økologisk uge, i uge 36. Jeg var af sted med 4.-5.-6. klasse. Inden besøget havde vi haft emnet dyrevelfærd og økologi. Vi havde været i SuperBest og Quickly for at se på varerne. Rigtig godt, at eleverne var velforberejdede. De var både interesserede og stillede spørgsmål – meget lydhøre.

For det meste er jeg selv aktiv under besøget, men det er fint, at andre overtager undervisningsrollen. Jeg har det dog ikke godt, hvis

ungerne bliver for frække – de skal opføre sig ordentligt, når vi er ude. Det handler sådan om lidt gammeldags god opførsel.

I år viste landmanden os nogle majs-planter, inden vi gik ind til køerne. Men en af eleverne går straks hen og siger 'må jeg få den?' og bagefter vil alle de andre også have 'én'. Det er jo ikke det, det handler om – at de skal have majs med hjem. Så bliver jeg lidt øv!

Det kan man godt undgå, for man skal vide, at børn i dag godt kan lide at få noget med hjem.

Jeg forbereder altid landmanden på, hvad vi skal bruge besøget til. Det er en fordel for ham. Og det ved jeg, at mine kolleger også gør. Børnene stiller jo gode spørgsmål.

Jeg kan mindes nogle gange, når børnene selv stiller spørgsmål, som jeg ikke engang selv ville have tænkt på. Børnene er interesserede i dyrenes videre liv...

Sådan nogle ud af huset aktiviteter 'sætter sig fast' i elevernes erindring. Så har de billeder af, hvordan det var – og kan inddrage det i den øvrige undervisning.

Først og fremmest ligger deres udbytte i, at de får indtryk af, hvordan et landbrug ser ud i dag, hvordan det føles – de lærer om de basale ting. Det er de kvikkeste, der får noget med omkring de større sammenhænge, men det afhænger jo også af, om landmanden kan tilpasse det til de forskellige klasser. Og det kan ham vi plejer at besøge. Eleverne får smagsprøver, og de må gå rundt ude ved kalvene. Nogen gange er der også en pige, som de kan spørge.

Når vi har været på besøg, så evaluerer vi mundtligt. Vi skriver til skoleavisen og fremlæg-

■ Dyr er en magnet for børns opmærksomhed

● Kartoffelhøst for 6.klasse i hjemkundskab

ger det på et forældremøde – der kan være forskellige former. Det giver et stort engagement hos børnene. Det er mit indtryk, at forældrene er meget positive overfor besøg ud af huset.

Her, hvor vi havde økologisk uge over 25 timer, gik vi på tværs af fagene i hele skolen. Der var oplægsholdere udefra og høstfest torsdag aften – med fremlæggelse, forældrene på besøg, så de kunne se elevernes stande. Bagefter folkedans – det var godt!

Det er fint, at der bliver brugt meget tid på mange forskellige ting – man skal tage dem ved hånden og vise dem noget andet end det de plejer at se.

Børnene skulle være bedre forberedt på jordens betydning i det økologiske kredsløb for, at de kan være motiverede for at høre om jord i stedet for 'dyr'.

Vores fokus var i år på dyrevelfærd. Derfor havde vi ikke så meget om jorden.

Vi havde måske opgivet at få 3.klasse til at forstå de dybere sammenhænge, men i 6. klasse kunne de godt forstå de økologiske principper. Snakkede bagefter om, hvorfor 'der ikke bare er en lov om, at det er sådan landmændene skal tænke. Børn er meget logisk tænkende og umiddelbare. Vi brugte internettet meget i år til at undersøge tingene nærmere

I forhold til landmandens roller mener jeg, at han roligt kan lægge nogle flere aktiviteter ind. Det er også rigtig godt, hvis landmanden selv reklamerer lidt for sin 'sag'. Det smitter af på børnenes engagement – når de møder en engageret landmand. Der, hvor vi plejer at komme, er han begyndt at fortælle mere om jorden og principperne, end han har gjort tidligere – og de større børn følger godt med til det alligevel. Jeg laver ikke nogen fælles opsamling på gården – der er vi jo i en praktisk sammenhæng. Det er alt for

mange forstyrrelser – en ko der kælder, og en fugl der flyver...

Men i min forberedelse har jeg savnet undervisningsmaterialer, der ikke er på så højt niveau. Det bliver let til noget kemi og fysik. Det skal være i børnehøjde.

Det er oplagt til natur-teknik, men der er så få timer. Det er bedre, at køre det tværfagligt med dansk og billedkundskab – og gerne flere andre fag.

Hjemkundskab er helt oplagt – vi havde også en dag i vores økologiske uge, hvor vi var ude at finde urter. Matematik er også godt: De gik rundt i butikkerne og sammenlignede priser på økologiske varer.

Måske kunne indsamling af oplysninger i højere grad ske på gården? Mellemlinnet er nok ikke gode nok til at indhente oplysninger og anvende notateteknik. Vi bruger i stedet for nettet bagefter. Det skal styres, sådan at vi arbejder videre med fx mælkeproduktion. Vi håber, at det sætter sig et sted i deres bevidsthed – og så det dukker op senere, når der er brug for det.

Høstens tid passer bedst til et besøg. Der kan man bedste sammenligne landbrug i gamle dage i forhold til nu. Og bliver klar over forløbet fra jord til bord. Det er efteråret rigtig godt til. Det er også godt at besøge både et konventionelt og et økologisk landbrug. Evt. for de samme børn, så de kan se forskellen. Ikke fordi vi skal være helleg. Min søn kender én, der har en konventionel svineproduktion – han er også håndboldtræner, og ham, synes alle, er helt ok. Børnene kan jo også godt forstå, at der er en økonomi, der skal løbe rundt. For os herude, vil det ikke være et problem at bruge tid på et besøg mere, når vi ikke har så langt.

Og jeg har i hvert fald tænkt mig at prioritere det, så længe det erhverv eksisterer.«

”

Det smagte godt at spise gulerødder og rødbeder – dem vi selv havde sådet

5.a

En lærer på lejrskole med 4. klasse i det Sønderjyske

Her fortæller klasselæreren om et gårdbesøg som led i klassens lejrskoleophold i Sønderjylland. Han siger om sin sjællandske 4. klasse:

»Vi har været på ét gårdbesøg med en 4. klasse for 2 måneder siden på en gård i Sønderjylland, som del af en lejrskole. Vi var 2 lærere af sted med en klasse. Jeg er selv klasselærer/dansklærer. Hvis der havde været en naturfagslærer med, ville det måske være lettere at arbejde videre med besøget i timerne.

Før besøget havde vi forskellige overvejelser: Det er altid sjovt for børnene at opleve en bondegård. Økologi gør det mere interessant – men det var mest et virksomhedsbesøg. Vi havde ikke forberedt os ret meget. Havde talt lidt om, hvad økologi er, hvad biodynamik er (det var dog svært), og hvilke dyr de kunne forvente at se på gården. Havde før besøget aftalt med landmanden, hvad der skulle ske. Det var fornemt, at hun satte tid af til at vise gården frem.

Gårdbesøget var alle tiders – jeg var overrasket over at se, hvor meget børnene gik op i det. Noget af det gode ved besøget var, at børnene selv skulle ud på marken og plukke nogle planter, og imens fortalte landmanden om planternes funktioner i et landbrug m.m. Det virkede godt at involvere børnene, mens de fik fortalt noget.

● Store dyr, der udfolder sig naturligt er fascinerende for børn i alle aldre

Børnene så kalve, køer og kvier og fik en god fornemmelse af, hvordan det hele hænger sammen. Det mest interessante for børnene var at opleve dyrene tæt på, fordi det er bybørn. Men der var også prøvesmagning af produkter. Gulerødder og mælkeprodukter – og det gav god sammenhæng i besøget. Det er godt at aktivere børnene så meget som muligt, fx at blive sendt ud på marken og plukke planter. At få jord under neglene. Gårdkonen stod for det meste, så jeg fulgte bare med rundt og tyssede lidt på børnene, når det var nødvendigt. Det var dog ikke et problem med larm fra børnene, da børn har større mulighed for at udfolde sig på en gård. Jeg kunne også hjælpe børnene med at spørge ind til nogle ting.

Jeg synes, vi havde god kontakt til landmanden og et meget godt samarbejde undervejs. Hun var meget grundig i sin planlægning, sød til at ringe og spørge ind til, hvordan vi skulle gøre det. Har ikke talt sammen siden, men måske kommer der nogle spørgsmål, når vi kommer i gang med efterbehandlingen. Besøget var bare en del af en lejrskole, men det var en kæmpe oplevelse for børnene. Med hensyn til opfølgning, så har vi noget materiale, vi skal arbejde med, men er ikke kommet til det endnu. Der er meget, der skal bearbejdes efter en lejrskole. Vil nok gemme det til foråret, hvor vi kan komme ud af klasselokalet.

Hvis jeg skulle ønske nogle materialer, så gælder det, at opgaver altid er bedst frem for oplysninger. Det kan være opgaver relateret til Internet eller udendørs opgaver: en lille nem og sjov prøve som 'tip en 13er'. Bedst med kombination af for- og efterbehandling. Imens de er på gården, er det bedst, at de får lov til at hive indtryk til sig frem for at lave en opgave.

Børnenes udbytte har først og fremmest været, at de nu ved, at der er noget, der hedder økologi. De har fået en bevidsthed, men det er svært at sige, hvad det betyder på længere sigt.

De får noget fagligt ud af besøget, men jeg ved ikke, hvad det betyder i forhold til tests. Ekskursion til en økologisk gård er oplagt for mellemtrinnet.

I 8. og 9. klasse drejer det sig mere om skolepraktikken og erhvervsvalget.«

En klasselærer med Grønt Flag i 6. klasse

Denne klasselærer til en 6. klasse deltager i Friluftsrådets projekt om 'Grønt flag – Grøn skole'. Hun fortæller om 2 gårdbesøg:

»Vi har været på skolebesøg på to forskellige økologiske gårde – begge kvæggårde. Der var køer – men også marker. Grunden til, at vi tog på gårdbesøg, var, at det økologiske var koblet op på Grønt Flag Grøn Skole ordningen¹. Flere børn i klassen var økologibørn – to fra hobbylandbrug, en fra en økologisk gård. Vi var den første skole som fik grønt flag for økologi! Vi synes det var oplagt, da vi havde lige netop den klasse. Det er to år siden. Jeg havde overvejelser omkring, at det var rigtig fint med økologi, men det skulle også være fair over for de andre, de børn som kommer fra ikke-økologiske landbrug – de skulle ikke føle sig forkerte. Der er mange børn fra landbrug. Begge besøg var med 6.klasser. Og vi har bestemt ikke fortrudt nogle af besøgene.

Jeg synes, det har været godt, at de har demonstreret noget omkring kvælstof – det var noget, som børnene ikke var bevidste om. De havde kløverplanter, man kunne se. Det var en god illustration. Børnene fangede det med det samme, og forstod det. Det er meget vigtigt, at landmanden, som de kommer ud, til er forberedt.

Der var stor forskel på de to landmænd: Den ene var forberedt og havde lagt en plan – og den anden havde slet ikke en plan, men viste bare lidt rundt på gården.

Vi havde på forhånd diskuteret med landmanden, hvad formålet med besøget var. Det, der var rigtig super ved den første var, at han havde lagt bunker af foder frem på staldgulvet – hvad en ko spiser på en dag. Det var utrolig godt – også spande med vand – det var en god illustration. Der var ikke kun lagt vægt på dyrene, vi var også rundt og gå på markerne.

De fandt helt sikkert dyrene mest interessant. Det er svært at gøre det andet med markerne ligeså interessant – især med landbobørn.

Den ene havde sat et hegn op i en firkant, det var et forsøg på at visualisere et areal, som der skulle være til en ko. Det var en rigtig god illustration af, hvor meget jord der egentlig skal til for hver husdyrenhed. Hvis man skal involvere børnene mere, er det en god ide, hvis man kan vise noget i små enheder – det kan være meget

overvældende at forholde sig til store arealer og mange dyr. Det handler om at få det ned på små enheder, vise det visuelt. Man kunne give tallene til læreren på forhånd, så lærerne kunne lave diagrammer.

Inden besøget havde vi talt om, hvad det vil sige at være en økologisk gård. De spørgsmål, som økobørnene ikke kunne svare på, tog de med ud til landmanden – og der kom mange spørgsmål undervejs. Der rejses mange spørgsmål, og man kan diskutere noget. Der var to drenge fra store konventionelle mælkeproducenter, de havde nogle ting, som de ville sætte fingrene på. Det kom der nogle sjove diskussioner ud af.

Jeg mener, at det er læreren, der har ansvar for efterbehandlingen, og hun vil også holde styr på ungerne. Det sender utroligt dårlige signaler, og landmanden vil ikke have en skoleklasse på besøg, hvis ikke de opfører sig ordentligt. Måske ville det være meget godt at tage børnene ud, uden at forberede dem, så landmanden kan tage det fra scratch ...

Med hensyn til efterbehandling af besøget, så skulle vi jo lave en rapport til Grønt Flag. Vi tog notater derude, og ud fra alle dem lavede vi en fælles skrivelse. Den sendte vi så til landmanden, som gik den igennem. Vi tog også billeder og fik noget kløver med hjem. Tog både dokumentarbilleder – og sociale billeder. Den ene (landmand) havde en halmlegeplads, så den tumlede de sig i, og det var med til at gøre det ekstra sjovt. Det havde de det rigtig sjovt med og fik taget nogle billeder.

Elevernes koncentration kunne godt holde, når jeg kiggede bestemt på dem! Men det er en god ide med, at de skal tage nogle notater og have nogle spørgsmål på forhånd, som de skal have besvaret. Det havde de godt nok ikke denne gang, men det kunne de godt have haft.

Blade med kløver pressede vi, da vi kom hjem, og lavede nogle forskellige ting med det. De må jo desværre ikke få noget mælk (frisk fra koen). Det kunne ellers have været sjovt, men det er der jo alle mulige restriktioner om. Det, synes jeg, er ærgerligt. Det kunne have været godt.

Et besøg på sådan en gård vil altid kunne bruges (i fremtiden) – i vores tilfælde, når vi snak-

NOTE 1
Friluftsrådets ordning,
se mere på www.friluftsradaet.dk

ker erhvervsvejledning: »Kan I huske, hvordan det var at være landmand«. Og også når vi snakker om sund kost og den slags. Eleverne får meget ud af et besøg – det indgår i det med det hele menneske, vi skal få ud af dem til sidst. De har haft en god oplevelse. Og det er også en vigtig ting at komme ud og se på nogle menneskers arbejdsplads.

Jeg kunne ikke finde på at arbejde med landbrug og økologi som emne uden at have et gårdbesøg med. Test af viden har jeg ikke tænkt på endnu.

En anden gang var vi også ude og besøge en konventionel landmand, og han var bare rigtig god! Han forklarede meget indgående, hvor han var, og hvorfor gården ikke var økologisk. Det er en rigtig vigtig ting at spørge om på en konventionel gård – hvorfor de ikke arbejder med økologi.

Hvis jeg skal nævne tre ting, der kendetegner en god besøgsvert, så er det

1. Evne til at visualisere
2. Det, at have tingene i hånden og give det til eleverne (vi fik lov til at prøve at sætte malke-maskine på ko)
3. God til at vise, hvad koen æder

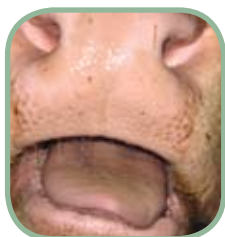
Med hensyn til undervisningsmaterialer, så er det normalt, når man er grønt flag, at man har en manual, men det havde jeg ikke.

Jeg ville gerne have haft de helt præcise krav til, hvordan en økologisk gård er. Hvor lang tid fx skal den have været dyrket økologisk. Så man som lærer havde fakta viden på plads. Hvis det er en skole inde i byen, er man nødt til at have en udførlig liste over gårdene – herude på landet er det nemt for os – vi kan næsten ikke undgå at komme i kontakt med landmændene.

Man ville måske kunne have formaliseret en aftale om, at landmanden kom og besøgte klassen bagefter og besvarede de spørgsmål, der var dukket op, eller han indvilligede i at læse deres rapporter. Der kom nogle spørgsmål, mens vi lavede rapporten, og der fik eleverne flere spørgsmål, så landmanden blev kontaktet.

Vi havde bestemt nogle gode oplevelser. Nu skal vi igennem nogle andre 'grønne flag' ting. Dem lægger vi ind i en turnusordning, så det varer nogle år, før vi kommer til økologi igen.

Det er mest interessant for os er forår eller efterår, men det kunne jo faktisk også være hos en økologisk gartner eller andre producenter... Så kunne det jo også være noget andet end dyrene...«

● Hvad æder sådan en ko i grunden?

● På gården tilberedes grøntsager eleverne selv har høstet. Det er godt, hvis de også får noget af høsten med hjem til næste time i hjemkundskab

Besøg på store økologiske gårde, der gør noget særligt for besøgende klasser

»Jeg er dansklærer, men også almindeligt interesseret i økologi. Vi har haft et ugeforløb for hele skolen (lille skole), hvor alle skolens elever besøgte en stor gård i Nordsjælland en hel dag. Eleverne arbejdede både i den store køkkenhave og lavede mad på bål. Dette besøg var meget vellykket. Vi har ingen have på gården – det har vi på skolen.

Vi har også været af sted på mere almindelige gårdbesøg med begge 2. klasser på en stor bynær gård. Vores motivation til det øko-gårdbesøg var, at vi havde en emneuge/faguge om økologi – vi er med i Grøn skole. Søgte efter en gård på internettet på økologi.dk. Valgte en bestemt gård, fordi det var gratis – for så mange penge har vi heller ikke. Andre steder koster det op mod 600 kr. Jeg ved ikke, om det er en rimelig pris eller ej... Det var også vigtigt for vores valg, at der er offentlig transport til gården.

Inden gårdbesøget ringede jeg for at aftale et besøg, men fik at vide, at der var åbent, så vi kunne bare komme. Fik tidspunkt for hestekørsel på gården. Det viste sig, at transporttiden al ligevel var for lang for 2.klasse. Børnene skulle gå meget, men det gik. Vi blev pænt modtaget – det var slet ikke det. Men der var ingen rundvisning, vi ku' så bare gå rundt og kikke. Vi fik at vide, hvor de forskellige dyr var osv., og hvornår, der var hestevognstur.

Børnene blev delt i to hold – et hold med hestevogn, et hold spiste madpakker. Der var 5 lærere med til 2 klasser (32 børn). Det var en utrolig sød, ældre herre, der kørte hestevognen. Han fortalte grundigt, og på et godt niveau for børn om, hvad økologisk landbrug er, dyrene, jordbrug, historier m.m. Det gjorde han rigtig godt – så der fik børnene noget ud af det, men der manglede nærkontakt med dyrene.

Efter hestevognen gik vi alle en tur rundt på gården, og det var det, der var lidt skuffende. Der var for langt hen til dyrene, vi ku bare stå ved et hegn og pege ned mod nogle dyr/prikker langt væk – det var skuffende. Vi ku' klappe en hest i stalden, og det var godt, for børn i den alder skal altså have noget nærkontakt.

Vi købte nogle ting med hjem fra Gårdbutikken, men ellers var der ikke meget håndgribeligt

mht. jorden og grøntsager. Børnene var samme uge på en anden stor gård og grave grøntsager op og lavede mad, så det gjorde ikke så meget, at der ikke var så meget om jordbrug på den første gård. Hvis det ikke var for hestevognen, havde det været en rigtig lang transportvej for meget lidt. Det var for abstrakt. Der manglede en rundviser. Troede på forhånd, at det var en udstillingsgård, men det var det så ikke...

Besøget var dagen efter et åbent hus arrangement, så måske var personalet også lidt træt oven på det. Hesteturen var et hit! Og at klappe hestene. Men det kunne jo ligeså godt have været på Friluftsmuseet.

Hvis jeg skal sammenligne med den anden gård, så fik eleverne der et kendskab til jordbrug ved at grave grøntsager op og lave mad med dem. Her kunne man også komme helt tæt på dyrene – ind over marken, og pas på kokasserne. Det var fuldstændig organiseret. 40 børn i 5 grupper i forskellige aldre, så store kunne hjælpe små elever. Programmet var lavet i samarbejde mellem en ansat på gården og skolen.

Hver gruppe fik en opgave, fx at opgrave en bestemt grønsag eller lave bål. Undervejs fik de fortalt principperne ved økologisk jordbrug. En kok vejledte under madlavning i udekøkken. Alle var beskæftiget samtidig. Halmhoppeborg til frikvarter. Besøget kostede 12000 kr. Vi havde fået en særbevilling fra kommunen til at arbejde med sund mad, så det var ikke noget problem med prisen denne dag.

Generelt tror jeg, at det er vigtigt, at man får planlagt besøget grundigt i forvejen. Og så skal der være en til at vise rundt. Der skal være mulighed for nærkontakt med dyrene. Min kollega har været på en gård i Tikøb, hvor de virkelig har

● Spørg og få svar – »hvad kan man lave på denher gård?«

”

Vi skulle luge og for en gangs skyld var det sjovt. Fordi det var vådt og det regnede. Så var der meget mudder man kunne plaske i. Og man gled hele tiden. Men i løbet af dagen klarede det op og der blev lidt varmt

5.a

● **Hvad snakker den ged om?**

været i nærkontakt. Hun havde et super besøg med en 5. klasse.

De små klasser er bedst at have med på gårdbesøg, men det kommer selvfølgelig an på, hvad man vil have ud af besøget fagligt. Var for mange år siden på en gård – ved ikke om det var øko, men næsten 'Jens Hansens bondegård', hvor de havde alle mulige dyr, og man måtte kæle for dem alle. Det var hyggeligt. Det var gennem en jeg kendte.

Vi havde som forarbejde talt om burhøns og tremmekalve – men det fik vi jo ikke bekræftet, for dyrene gik jo bare ude på marken ligesom de gør i her i kommunen. Vi havde talt om, hvor meget plads dyrene har, og havde brugt bogen, »Når enden er god«. 2. klasser kan ikke læse den, men den er god som lærerbaggrund, og de bruger den også i 5. klasse.

Vi prøvede at illustrere pladsforholdene med en bamse som høne på et A4 ark, og putte børn ned i flyttekasser for at vise, hvor lidt plads de har. Talte om Ø-mærket. Gik i et supermarked og kikkede på forskellene ved økologiske og konventionelle varer samt prisforskelle. Det med prissammenligning var dog lidt svært for 2. klasse, når pakningerne ikke er lige store. Ni-veuet kan jo sættes efter alderstrin. De samlede også emballage hjemmefra.

De syntes alle, det var vældig spændende at arbejde med. Det er vigtigt at forbehandle emnet grundigt inden besøget. Jeg tror på genkendelighed – »nåh ja, det var det, der var forskellen mellem økologiske høns og burhøns«. Man kunne evt. også have et bur med en udstoppet høne stående for at vise forskellen – det fænger: »det er synd for dyrene«. Det har de også fortalt til deres forældre.

Med hensyn til undervisningsmaterialer vil det være godt med kopisider, der fx illustrerer, at en høne kun har, hvad der svarer til et A4 ark. Noget om Ø-mærket, så læreren ikke selv skal klippe og klistre og noget om kravene til Økologi.

Samlet set har børnene fået meget ud af økologi-emneugen. Børnene har talt meget om økologi hjemme, så forældrene har også fået skærpet deres viden om økologi. Man kan måske godt sige, det er noget propaganda/skrækkampagne. Jeg er ikke selv hellig, men man kan jo tage nogle valg.

Næste gang vil jeg sikre mig, at der er en, der tager imod os, viser os rundt og forklarer og kan

stille spørgsmål til. Der er ikke ret mange økologiske gårde i nærheden – det er et problem. Der var en ved Nordkysten, men de havde mest lejrskole. Var ellers ude i god tid, 4 måneder før.

Vi havde en god oplevelse, men I kan godt lave nogle flere økologiske besøgs gårde. Kan i samarbejde med landbrugsforeningerne? Der er dog ikke meget ved at besøge en mekaniseret svinestald.

De besøg, vi har været på, har været fine nok for de små klasser, men de ældre klasser skal have noget mere fagligt puttet ind i besøget. Fx var besøget på den anden gård, hvor vi lavede mad ikke fagligt nok for 8. klasserne – de fik samme program som 2. klasserne. Der skulle have været meget mere om jordbundsforhold, dyrkningsmetoder – mere detaljeret. Vi lærere havde ikke gjort det klart nok for gården inden besøget. Det har vi også sagt i evalueringen. Jeg ved dog ikke, hvordan man kunne nå det. Måske en ekstra mand til at undervise de store i skolestuen. Når det er de små klasser, er det underordnet, hvilke fag læreren underviser i, men hos de større klasser er det bedst med natur/teknik-lærere fx med hensyn til emnet vandmiljø.»

Vi syntes at vi lærte en masse. Om planter og naturen og dyr og hvordan man skal håndtere sig i naturen og vi vil rigtig gerne komme derop senere på året
5.a

En lærer med mange års erfaring og særlig indsigt

En lærer med stor faglig og pædagogisk ballast og endvidere god kontakt til andre skoler. Hun fortæller:

»Jeg har været lærer i 30 år, så der har været mange gårdbesøg – måske 20 stk. på forskellige gårde. Har undervist 7-9. klasse i biologi, hvor det har givet sig selv med et økologisk gårdbesøg, så man ser, hvordan de gør, og hvilke problemer de har at slås med. Vi er med i Grønt Flag Grøn Skole og har besøgt forskellige typer landbrug for at sammenligne, hvordan de gør tingene. Det har været gode besøg – især hvis børnene har fået lov til at arbejde på gården. Har flere gange betalt besøget med vores arbejdskraft.

Bla. på et økologisk gods, hvor vi fik lov til at 'gå på vandet'², mens landmanden fortalte om økologi og grundvand. Som betaling lugede vi et porre-bed.

Forskellige klassetrin får forskellige ting ud af et gårdbesøg. De små klasser beskæftiger sig ofte med dyrene, mens de ældre klasser ofte arbejder med jorden og mere teoretiske ting, fx nitratudvaskning. Eleverne besøger også ofte en lokal konventionel kartoffelavl, hvor de får lov til at lave noget. Her stiller de ældre elever ofte kritiske spørgsmål om, hvorfor han sprøjter osv.

Jeg tager ikke ud på et besøg, hvis ikke eleverne er klædt fuldstændig på til at stille fornuftige spørgsmål og lytte nuanceret. Vi bruger biologibøgerne, hvor der altid er et tema om landbrug og om økologi. Også kemibøgerne – omkring gødning. Det kan også være geografibogen – om vand. Jeg gider ikke selv at lave materialer, hvis der findes noget godt materiale i forvejen. Det nye biologimateriale fra Gyldendal er rigtig godt, både elevbøgerne og lærervejledningen, når man skal arbejde med landbrug, så der mangler jeg i hvert fald ikke noget. Med hensyn til kemibøgerne er det nogle gange lidt 'enøjet'.

Vi laver sjældent opgaver i forbindelse med besøget, men forbereder spørgsmål. Dog tager de nogle gange jordbundsprøver eller plukker noget til biodiversitet, men det behøver jo ikke at være i forbindelse med et gårdbesøg. Især de steder, hvor de er begyndt at lave naturstier, er det godt.

Det fungerer rigtig godt, når eleverne får noget med hjem. Jeg underviser også i hjemkundskab, og hvis man så har nogle råvarer med hjem, kan man diskutere smag og kvalitet. Det kan rykke ved fordommene. Nogle tror, at ting fra økologiske landbrug er ormeædt og den slags. Og når de prøvesmager gulerødder, så kan de jo ikke smage forskel på økologiske og konventionelle. Så kan vi snakke om sortsforskel og sådan noget. For mig har besøget på en økologisk gård et naturvidenskabeligt fokus på vand, miljø og etik, men det er meget forskelligt, hvad fokus er i forhold til lærerens liniefag og baggrund.

Hvis det er en dansklærer, har de nogle helt andre briller på. Så kikker de på landmandsliv og kobler måske til nogle historier, de har læst. Det kræver også nogle helt andre materialer end det naturvidenskabelige. De taler om nogle andre ting fx natursyn og menneskesyn. Det er ofte dansklærerne, der sidder på penge-kassen og kan lave ture. Så tager de ud på en gård og kikker på en ko med brune øjne...

Du kan nok høre, at jeg ikke har så meget til overs for det, med mindre man putter noget ordentlig undervisning ind i det. Med hensyn til forberedelsen inden besøget på gården, så mangler der nogle målrettede undervisningsmaterialer til Natur- og Teknik undervisningen (1.-6. klasse). Jeg tror lærerne i overbygningsklasserne er klædt tilstrækkeligt på. Materialerne skal gerne være gratis – gerne fremsendt i forbindelse med gårdbesøget, bare 4-5 sider. Bare med nogle billeder, for børn er utroligt dårlige til at læse fagtekster. Så man kan se, hvad man skal ud og se, og hvad problemstillingerne er. Og måske en enkelt side til læreren plus nogle få kopiark i sort/hvid til eleverne. Så har man jo lærebøgerne til at kombinere med.

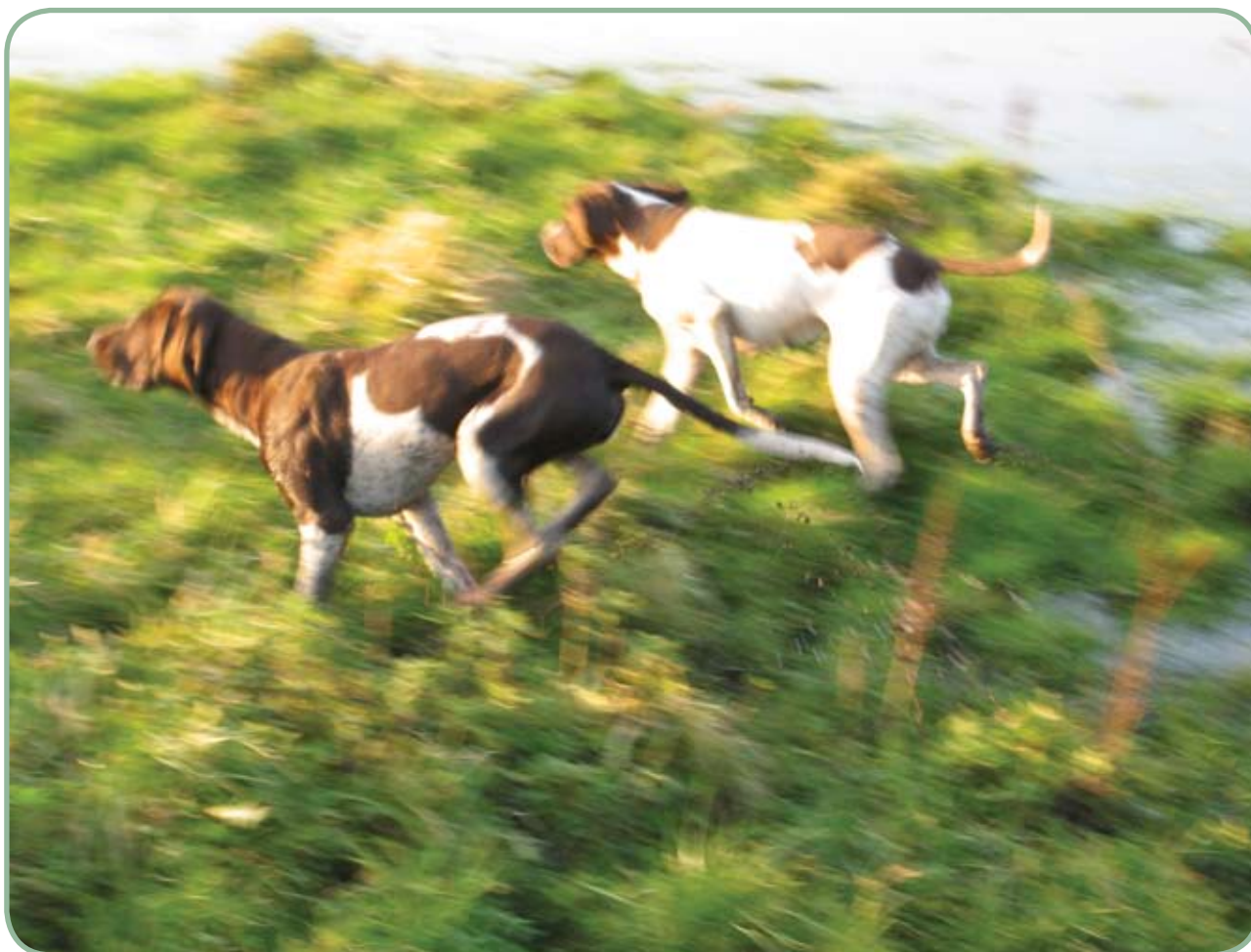
I forhold til landmandens rolle, så skal han vide, at børnene drukner i ord, når de er i skole, så når de endelig kommer ud af skolen, så skal de ud og se på noget og røre ved noget. Det er super, hvis landmanden er god til at fortælle en historie, men også er god til at begrænse sig til max. 15 min. De er meget interesserede i at lave nogle ting, og det er jo det, som vi ikke kan i skolen. Der kan vi snakke, se på plancher osv. På gården skal de se redskaber, dyr, arbejdsprocesser. Samtaler kan tages under arbejdet.

■ At forklare processen fra græs til ensilage kan være svært for landmanden. Den slags konservering handler jo både om surhedsgrad, ilttilgang og bakterieflora. Så hvordan gør man lige det overfor en 5.klasse når man står ved stakken?

NOTE 2

Aktivitet i forbindelse med Økologisk Landsforenings kampagne for økologi og rent vand. Se mere på www.vandfrahaenen.dk

■ »Se hundene!« – og væk var opmærksomheden fra sædskifte og næringsstoffer

Hvis de bare får lov til at stå med hænderne i lommen eller ikke er ordentligt forberedt, så mister de koncentrationen og interessen – måske især de store elever. De skal have 'brillerne på' før de kommer.

Jeg har gode erfaringer med at beskæftige eleverne med jorden og planterne. Det er fedt med et besøg i jordbærsæsonen – dér er det nemt at involvere eleverne i planterne. Fx få en udløber med hjem, som de kan plante i en potte. Eleverne kan godt lide at få deres egen plante med hjem.

Har engang besøgt en sukkerroe-fabrik, hvor de både fik roer og sukker med hjem – det var de meget engagerede i.

Det er også vigtigt, at læreren er klar over sin rolle. Hvis det er en dansklærer, der for engang skyld har sat de fine sko og taget traveskoene på, men ikke vil have fingrene ned i skidt, så er det svært. Så brager deres natursyn igennem – at natur er noget, man ser på afstand, det skal se godt ud, være hyggeligt og idyllisk. Jeg tror, mange dansklærere lever i guldalder-romantik. De tror især de økologiske landbrug er hyggelige, frem for, at det er en forretning.

Det er vigtigt, at I gør det meget klart for læreren, at de skal komme med et andet formål end at have en hyggelig dag. Et fagligt formål, og derfor mener jeg, at I skal virkelig rette jeres besøg efter natur/teknik-lærerne, som har brug for at komme ud og lave noget arbejde i naturen – endelig ikke rette det imod klasselæreren. Det kan evt. være en tur med både natur/teknik-læreren og dansklæreren, for det er jo ofte dem, der har pengene til ture, og man er jo alligevel ofte 2 lærere af sted. Det er vigtigt, at det er natur/teknik-læreren, der tager initiativ til turen, så de kan sætte dagsordenen, så det ikke bliver en hyggetur.

Jeg tror ikke, at gårdbesøg bliver nedprioriteret i forbindelse med tests – i hvert fald ikke i de store klasser. Sådan en test er en halv time af et helt skoleår, så det betyder ikke noget. Men de skal op i en mundtlig, praktisk prøve i biologi, så er det en fordel at have oplevet pensum i praksis. Med den prøve bliver det faktisk nødvendigt at have lavet noget i praksis.«

En lærer med erfaringer fra at have to-sprogede børn med på en økologisk gård

Denne lærer har storbybørn med blandet etnisk sammensætning. Hun fortæller her om erfaringerne med 2. klasse på gårdbesøg:

»Jeg har kun været på ét økologisk gårdbesøg. Det var en 2. klasse, hvor jeg er dansklærer og klasselærer. Vores baggrund for besøget var, at vi har »Skolen i skoven« som er en dag om ugen, hvor man tager ud i naturen.³

Det går især ud på, at de to-sprogede skal undervises på en anden måde end at læse bøger ... hvor de kan mærke og opleve ting. Og så skal de jo lære lidt om dyr... Det var i denne sammenhæng ikke vigtigt, at det var en økologisk gård. Det talte vi ikke så meget om. Det er nok mere, når de bliver lidt ældre.

Vi ville egentlig både have besøgt en økologisk gård og en konventionel gård, så man kunne sammenligne, men det blev kun til ét besøg. Jeg synes selv, at økologi er spændende, så derfor har jeg nok sagt, at jeg gerne ville på en økologisk gård.

Vi var 5 lærere, som underviser i forskellige fag, af sted med 2 klasser. Både Naturfagslærere og dansklærere. Så prøver vi at inddrage det i undervisningen på forskellige måder. Jeg underviser de to-sprogede, og der taler vi meget om de enkelte ord, afklarer ord og begreber »hvad er en ko, og hvad spiser den« osv. De kan bedre forholde sig til det, når de har set det i virkeligheden.

Jeg talte ikke om økologi med mine elever. Tror også, det er begrænset, hvor meget de andre lærere har talt om økologi med eleverne. Man kan gøre det, når de bliver ældre, men vi syntes det var for stor en mundfuld nu i 2. klasse. Jeg har aldrig undervist nogen i økologi. Vi lavede ikke ret meget forbehandling – mere efterfølgende, men en anden gang ville jeg nok lave noget mere forbehandling. Det er en god ide, men det fik vi ikke lige gjort.

Det var to landmands-elever, der viste os rundt, og de var gode til det. Landmandseleverne fortalte om gården, mens vi lærere holdt styr på børnene. De var gode til at fortælle og ikke i for lang tid ad gangen. De havde glædet sig til, at vi skulle komme. Børnene holdt fint koncentrationen, men det, der blev fortalt om økologi, havde børnene svært ved at forstå.

Omkring aktiviteterne i det hele tager, så var det et fint besøg. Det er jo københavnere børn vi har, så de syntes, det var meget spændende. De syntes, det var sjovt, og havde en rigtig god oplevelse. De fik lov til at kaste nogle gulerødder ind til dyrene, men det kunne have været sjovt, hvis de også havde været med til at lave noget arbejde på gården – fx muge ud. Men det er vist noget med, at der er nogle regler omkring sikkerhed, der forbyder det... Det ku' være sjov, for det er de jo slet ikke vandt til som bybørn.

De fik lov til at holde nogle smågrise, men de kunne ikke fange dem – det var sjovt. Jeg tror de plejede at lave noget med jorden og planterne, men der var simpelthen så mudret den dag, så det var helt umuligt at komme ud på markerne. Fik ikke noget med hjem fra gården, men det ville nok være en god ide, fx at få nogle planter med hjem.

Der ligger vist ikke så mange andre økologiske landbrug tæt på København, men det ville have været dejligt, hvis der havde været flere forskellige dyr (end kun grise) – især fordi vi har en del to-sprogede børn.

Inden besøget havde vi bare aftalt, at vi skulle møde op, og så ville de vise rundt på gården. Nogle gange er det rart, at man bare kommer ud og får en oplevelse, men en anden gang kunne man måske også godt indgå lidt mere dialog med landmanden og aftale, hvad der skulle ske på besøget i forhold til undervisningen – men det kan man jo heller ikke forlange.

Jeg tror sagtens, at man kan bruge besøget senere i skoletiden. Det glemmer de ikke foreløbigt – det var i hvert fald en stor oplevelse for dem.

Jeg kunne godt finde på at tage på et økologisk gårdbesøg igen, og så tror jeg faktisk, jeg ville lægge mere vægt på økologi. Men jeg ved ikke, om 2. klasse er lidt for små til at forstå det – nej, jeg tror godt, man kunne gøre det lige så stille...«

NOTE 3

Skoven i Skolen, www.skoveniskolen.dk

■ En grønkålsbuket kan glæde på flere måder

En hjemkundskabslærer om besøg på en stor bynær gård

Vi skulle også lave kartoffel stafet. Det gik ud på, at man kunne grave flest kartofler op på ti minutter. Det var pigerne mod drengene men pigerne vandt. Det var ikke så godt

5.a

En lærer med 6. klasse på besøg med fokus på hjemkundskab og natur/teknik fortæller:

»Jeg er hjemkundskabslærer på en skole i København, hvor vi er med i KØSS.⁴ Har ofte også undervist i natur/teknik. Var på gårdbesøg med en 6. klasse (23 elever) og en dansklærer, der underviser børnene i natur/teknik.

I hjemkundskab bruger vi mange økologiske varer, og så ville jeg koble besøget til hjemkundskab og natur/teknik-undervisningen. Jeg regnede med, jeg skulle have klassen i begge fag, men desværre blev det en dansklærer, der fik dem i natur/teknik. Jeg troede, at jeg kunne lave et stort forløb om økologi i begge fag, men det blev så kun til et hjemkundskabs-projekt.

Jeg tænker helhed, når jeg laver noget, men det er jo ikke alle lærere, der gør det. Jeg tænker, at det er vigtigt, at lærerne, der er med, har den rigtige og passende timepulje at arbejde inden for. Ellers når man ikke at opbygge det på en ordentlig måde.

Jeg var faktisk meget tilfreds med besøget. Jeg syntes, at det var spændende, og børnene var ret optagede af det. Det var dog mange ting, som vi skulle nå på en dag. Fint, at opleve det hele, men der var stof nok til én dag om grøntsagerne, og én dag om dyrene/mælkeproduktion. Jeg synes, der er så meget gulf i det med grøntsagerne. Mange børn kender jo slet ikke mange af grøntsagerne, men når de så ser nærmere på dem, kan de godt se, at det ligner noget de kender.

Vi kom lidt hurtigt fra det ene til det andet. Nogle gange er det godt, at børnene lige har tid til at overveje nogle ting og stille spørgsmål, og tid til, at jeg kan sikre mig, at børnene forstår tingene som jeg. Vi lavede mad, og det var godt. De fik brugt mange lækre grøntsager, og de nød det. Det var dog skuffende, at lammekødet var vacumpakket og skåret i tern. Når nu vi var på landet, troede børnene, at de ville få et helt stykke kød ind, de kunne skære i. Forbindelsen til fårene var lidt lang.

Jeg synes faktisk, at børnene stillede for få spørgsmål, men jeg tror, mange af børnene var så overvældede af det med at komme på landet og de mange indtryk. Bare på turen fra skolen til gården var børnene benovede over at være på

landet »nej, nu er vi på landet«. Efterfølgende hjemme på skolen har de haft en del spørgsmål til mig.

Før besøget brugte vi 4 timer på at opnå en forforståelse. Fx omkring vekseldrift, konventionelt overfor økologisk landbrug, krav, problemstillinger, dyrehold osv.

Jeg fulgte op på grøntsagerne i hjemkundskabs-timerne, og de fik jo også nogle med hjem. Vi brugte 3 timer på at arbejde med grøntsagerne, som vi havde med hjem, og så havde vi 3 timer mere ud over det, hvor vi efterbehandlede gård-besøget. Det synes jeg, er et minimum.

Det var virkelig godt at få grøntsager med hjem. Børnene gik meget op i, at nu var det dem, der havde høstet de her grøntsager. Fx forsvarede de deres egne grøntsager. Der var nogle, der ville smide de små rødbeder ud, men så var der nogle andre, der protesterede »dem har jeg fundet, dem skal vi bruge«. Så fik vi en snak om forskelle på størrelsen, og økologiske grøntsager i butikkerne.

De flinke, unge mennesker, der viste rundt ved fårene var så rolige og afslappede, og børnene kunne stille alle de spørgsmål, de ville, mens der blev malket får – det gav en rigtig god stemning. De unge menneskers ro smittede af på børnene. Og der var ro nok til spørgsmål på trods af maskinerne. De vidste meget om får. Børnene stillede også uventede spørgsmål fx »hvordan er det at tage fårene på patterne?« – og de fik et ordentligt svar.

Ham i grøntsagsmarken var meget godt fagligt funderet omkring grøntsagerne, og han talte flere gange hen over hovederne på børnene, fordi han brugte nogle begreber, som børnene ikke forstod, bl.a. omkring sædskifte og vekseldrift – hvad var det nu lige, det betød. Han havde meget, som han gerne ville vise os, og så blev tiden lidt knap, og så får man det gået igennem lidt for hurtigt – og vi skulle jo også gå et stykke og have alle børnene med.

Men han var fin nok, men det er vigtigt, at dem, der viser rundt, forstår betydningen af børnenes alder. Det er svært at vurdere, om det også var derfor, børnene stillede få spørgsmål. Vi sluttede hos fårene, hvor de fik lov til at fodre får, og landmanden fortalte om slagtning og parte-

ring. Det blev en meget kort snak, for her havde børnene behov for at røre ved fårene og iagttage deres liv. Også de forsigtige kom til at røre.

Jeg opfattede min egen rolle på den måde, at jeg var med hele vejen rundt, men hang lidt på siden af det, for det var landmanden, der styrede her. Jeg bemærkede de ting, som jeg skulle følge op på, når vi kom hjem til skolen igen. Jeg havde ikke stor kontakt med landmanden, da kontakten gik gennem den projektleder fra KØSS, der havde organiseret det. Men jeg kendte tid, sted og dagsprogram.

Jeg ville godt kunne, og flere af mine kollegaer ville kunne, tage ud på en gård alene med børnene og gøre nogle ting, uden landmandens tilstedeværelse. Gå rundt på gården, og måske tage lidt rødbeder eller lignende efter aftale med gården og lidt instruktion.

Vedr. materialer til gårdbesøg så brugte vi nogle af Økologisk Landsforenings – de der pjecer med økologi, korn og dyr. Jeg ved, at KØSS fik lavet et materiale til brug i økologisk hjemkundskab. Den har jeg kikket på og tror, den vil være rigtig fin at bruge, men jeg har endnu ikke prøvet at bruge den. Jeg har ikke overblik nok over Økologisk Landsforenings materiale, så jeg kan ikke rigtig sige noget, der mangler. En oversigt ville være rart. Man søger selv på nettet, men får ikke altid det fulde overblik. Måske kunne man også have søgt andre steder...

Det er altid godt med links på/til nettet i undervisningsmaterialer.

Hvis man laver materialer rettet mod be-

stemte fag, kan man stadig godt inddrage flere fag og kombinere det.

Eleverne må gerne få informationerne i flere omgange. Små børn kan sagtens forstå, at det er godt at passe på miljøet fx grundvandet. Har besøgt et vandværk med en 3. klasse. De store kræver noget mere fagligt stof hæftet på. 5-6 klasse, hvor de har lært at gå i skole og har fået noget viden, er et fint tidspunkt at lave gårdbesøg.

Næste gang vil vi fokusere på enten dyrehold eller grøntsager. Det er fint, at man laver en lille tilberedning på stedet, men hvis man er i tidsnød, kan i stedet tage råvarerne med hjem, og lave noget mad dagen efter. Selvom man ikke er hjemkundskabslærer, kunne man nok alligevel godt låne skolekøkkenet. Med alle de sanseindtryk er det fint at dele tingene over flere dage. De kan simpelthen ikke kapere så meget på én gang.

Vi fik meget ud af besøget, og der er virkelig muligheder i det.

Jeg er ked af tests-systemet. Mange af mine kollegaer bliver angste for at bruge tid på andet end bøgerne, men jeg synes, eleverne får langt mere ud af det på fx gårdbesøg. Når de ser og sanser tingene, så husker de det langt bedre. Det ene udelukker jo ikke det andet – det hænger sammen.

Jeg vil gerne have eleverne til at forstå, at det konventionelle landbrug har været vigtigt for at få vores samfund op at stå, men nu har man faktisk fundet ud af, at det overbelaster naturen, og så må vi prøve noget andet..«

● At se fire hundrede geder i økologisk drift kan være hele turen værd

NOTE 4

Københavns skolemadsordning:

www.skolemad.kk.dk

Temaugne med besøg på økologiske gårde

■ Når enden er god – sådan en krølle er da til at forstå!

»Vi er med i »Grønt Flag Grøn Skole«, som er Friluftsrådets undervisningsforløb. Jeg har været på 2 økologiske gårdbesøg i den samme uge, hvor vi havde en temaugne om økologi.

Det ene sted var med hele skolen, hvor vi samlede grønsager, lavede mad og hørte lidt om det. Jeg var af sted med 5. klasse, og for os var det var lidt overfladisk. Jeg er Natur & Teknik-lærer, og jeg fortalte så eleverne lidt uddybende om fx majs. Det vidste den unge pige ikke en fregne om. Konceptet var ellers rigtig godt – med at komme derud. Stedet er godt, og de tog godt imod os. Vi har 'børnehave-klasse-venner' på vores skole, hvor 5. klasse er venner med børnehaveklassen. Så vi havde børnehaveklasse og 5. klasse af sted sammen, så de kunne hjælpe hinanden, og det fungerede rigtig godt. Og lige sådan med 1./6. klasse, 2./8. klasse osv.

Vi fik en cd-rom med materialer fra gården til vores forberedelse. Jeg har ikke kikket meget på den, men den virker interessant. Nu er jeg jo også en gammel rotte i faget, men jeg synes, de bør vide noget mere – dem der viste os rundt på gården. Især hvis man skal betale mange penge for besøget, så skal man jo have noget ud af det. Børnene syntes jo det var alle tiders, de så nogle dyr osv., men det med økologien det haltede lidt.

Det andet sted var helt specielt på sin egen måde. Det var også med 5. klasse. To klasser afsted med 4 lærere – 2 klasselærere og 2 naturfaglærere.

Det var ugen efter der havde været åbent hus og Økologiske Høstmarkeder, så jeg gik på nettet for at se, hvor man kunne tage hen. Der fandt jeg et husmandssted. Jeg er selv 55 år, og gården så ud, som jeg kan huske, at en gård så, ud da jeg var barn. Landmanden var vant til at have klasser på besøg, blandt andet fra Steiner Skoler.

Man kan ikke sige, at han havde det store forkromede overblik. Han var overrasket over, at vi havde fundet ham på internettet, men det var jo pga. Høstmarkeds-oversigten. Vi spurgte, hvad det kostede, men han ville hellere have en kurv med økologiske ting.

Jeg havde ikke været med i planlægningen af besøget, for det var lidt svært at få noget konkret

ud af ham. Han taler meget om alt mellem himmel og jord.

Der var ikke det store rengøringsvanvid. Han mødte op i shorts, snavset undertrøje og alpehue ... utrolig sød og rar. Børnene var også rigtig søde, for vi har ellers nogle mokker, der godt kan stille nogle perfide spørgsmål. Landmanden sagde bare noget til ungerne, og de grinede og syntes, at han var alle tiders. Børnene var meget fascinerede af ham. De spurgte også ind til, om han ikke havde en kone, og så fik de historien om, hvordan hun var stukket af.

Der var god stemning hele vejen, så det var slet ikke nødvendig at tisse på børnene. Så jeg gik rundt sammen med dem til dyrene og snakke med om tingene.

Han havde 15 dyr, som gik rundt på marken, og vi gik rundt mellem dem, mens de pludselig sked – næsten på ungerne fødder »og hold da op, hvor kommer der meget ud af sådan en ko«, – det var lidt grænseoverskridende for nogle af børnene. De kunne fodre køerne med græs, og de slikkede på deres hænder, og dyrene havde navne – det var alle tiders. Han talte ikke så meget om økologi, men her fik de altså en fornemmelse af, at der var dyr. Det var levende væsner. Så havde han Danmarks ældste ko, og han vidste, hvordan man tæller år-ringe på køerne. Der var også nogle høns.

Så gik vi lidt rundt på hans marker, hvor han kunne fortælle mange historier fra gamle dage. Her fik de også en tur i hestevogn. Vi har nogle pragtfulde billeder – og de var jo møgbeskidte. Der kom også en dyrlæge forbi og skulle se på en ko, og det var jo også spændende. Han havde også en lille lade med halmballer, og det var en succes. På et tidspunkt kunne jeg ikke finde to af de her seje gutter i mærketøj osv. Jeg blev lidt urolig, men så sad de bare inde i laden og indsnusede duften af hø. Den ene sagde dagen efter: »Det er den bedste dag, nogensinde jeg har været i skole«.

Vi har nogle to-sprogede børn, og de er ikke ret vilde med hunde – de er urene ligesom svin – men her på gården legede de gemme-leg med hunden.

Vi havde jo arbejdet med økologi hele ugen, men der var ikke noget direkte forarbejde til de

to gårdbesøg. Til gengæld talte vi meget om begge besøg bagefter og sammenlignede dem. De opfattede nok mest besøg nummer to, som et hyggebesøg. Det var en rejse tilbage i tiden – også for mig. Jeg blev helt nostalgisk. Tror alligevel godt eleverne var klar over, at det ikke er sådan på alle gårde, for de besøgte jo den store gård bagefter. Nogle elever syntes, det var dejligt at lave mad på den store gård, men at det var hyggeligere hos landmanden på den lille gård. De glemmer ham aldrig! Jeg tror, at hvis han fik lidt hjælp til at organisere sig og fortælle lidt mere om økologi, ville han være et rigtig godt besøgssted for mellemtrinnet. Måske nogle materialer til ham også kunne hjælpe. Han ville ikke egne sig til de større klasser – så ville det ikke være sjovt for ham....

Det er generelt en god kombination at være en klasselærer og naturfagslærere af sted sammen. Det er vigtigt, at naturfagslæreren er med. På den måde, kunne vi jo arbejde videre med det i timerne. Vi målte og tegnede fx op, hvor meget plads en burhøne har. En pige i klassen har en onkel, der er konventionel svineavler i Jylland, og det gav nogle gode diskussioner. Jeg styrede selvfølgelig diskussionen, så hun ikke blev helt jordet. Men det var en øjenåbner for alle eleverne.

4.-5. klasse er også et godt klassestrin til at tage på gårdbesøg. De har lært noget, de kan læse, de ser lidt fjernsyn og følger lidt med i, hvad der sker. Men de er stadig umiddelbare,

og åbne – de har ikke en fast mening om alt her i livet. Der er meget snak om at børn, og især drengene, kommer tidligere i puberteten end tidligere, og det kan vi mærke. Tidligere var det i 7. klasse det kom, men nu er det rykket ned i 6. klasse.

I forhold til det faglige udbytte, så mener jeg, at det højner fagligheden at få andre aspekter end det teoretiske i undervisningen. Man kan jo ikke dufte en ko i en bog. Man får jo ikke det levende væsen, hvis ikke man kommer ud. Især i natur/teknik-emnerne er det vigtigt at komme ud engang imellem. Så husker man tingene bedre. Jeg kender det fra arbejde om vand, hvor vi plejer at besøge et vandværk. Så tænker de over det, når de åbner vandhanen. Det giver stof til eftertanke – især for de svage elever. De får billeder på, og de kan huske det – det er sjældent de elever siger »nå ja, det var det, der stod på s. 34«. De bliver fagligt dygtigere ved at komme ud og se det selv.

Inden besøget forberedte vi os med alle de der hæfter om høns og grise osv. og det sprog var på et højt niveau. Det er svært at finde læsevenligt materialer til børn i den alder. Vi fandt nogle enkle film, men der måtte godt være flere. Der er jo forskellige indlæringsstile, og nogle er mere til det visuelle. Også, hvis man ikke har mulighed for at tage på gårdbesøg, så kunne videofilm være et alternativ, eller en film, der går i dybden med et enkelt emne.«

”

*Efter at have kikket på selvbin-
deren skulle vi lege en leg som
hed fødekæde leg. Den gik ud på
at man startede som næring. Og
så skulle man blive til plante og
derefter til ko og så et rovdyr osv.
Man blev et bedre dyr ved at slå
sten, saks papir med en der var
det samme som en selv. Den der
tabte kom helt tilbage til næring.
Mens den der vandt, blev til et
bedre dyr*

5.a

5. klasse med hjemkundskabslæreren på gårdbesøg

● Stor koncentration, men helst ikke for lange foredrag fra landmandens side

»Vi er med i KØSS-projektet og deltog i et pilotprojekt med økologisk gårdbesøg som led i hjemkundskabsundervisningen. Det er det eneste gårdbesøg, jeg har været på.

Jeg underviser i hjemkundskab, men har det ikke som liniefag. Var af sted med en 5. klasse og en klasse/dansklærer. Jeg er selv engageret i økologi og bæredygtighed, så jeg tog imod tilbudet med kyshånd. At det var gratis, var også meget vigtigt for, at vi kom af sted. Det passede mig fint, at programmet var lavet, uden jeg skulle deltage i planlægningen – bl.a. fordi jeg ikke har så stor viden om emnet.

Vores forventninger blev indfriet. Eleverne fik en dejlig dag ude, hvor vi var heldige med vejret. De fik rodet i jorden, hvilket jeg synes er nr. 1. De lavede også noget praktisk – hvor skolen i dag ellers er meget teoretisk. Børnene var nok mest interesseret i planterne, for her var de mest aktive. Dyrene var hyggelige, men det var nok sjovere, hvis de selv havde fået lov til at malke et får eller lignende. Det handler om at vælge det rigtige aktivitetsniveau. Der var fin mulighed for at stille spørgsmål til personalet på gården. Den del, der handlede om at lave mad, fungerede gnidningsfrit – medarbejderne fik ungerne i gang med det samme.

Det var sjovt at bruge de ting, som man selv havde gravet op af jorden. Autentisk. Det er en

rigtig god klasse, som er gode til at arbejde og til at være interesserede. Det fungerede fint med 5. klasse. Niveaue var glimrende. De blev udfordret, samtidig med, at det ikke var for svært. Det fungerede godt med de ubemandede poster og med at finde rundt.

Jeg har ikke selv så stærk faglig baggrund i emnet, så måske kunne det være en fordel at have en naturfagslærer med. Men der var jo kompetente folk på gården. Jeg gik bare med som eleverne, for jeg er desværre ikke så velbevandret i planter, som jeg gerne ville være. Besøget blev kun koblet til faget hjemkundskab. Det var mit initiativ, og den anden lærer har ikke arbejdet med økologi i dansktimerne.

Vi fik et Hokaido græskar med hjem, men fik det desværre ikke brugt. Det er ellers godt at få noget med hjem, men det var sløseri fra min side, at vi ikke fik det brugt.

Til forberedelsen havde vi nogle materialer om økologi og bæredygtighed, men det var vist lidt kedeligt. Det vil være godt, hvis der var noget på nettet – som det '6 om dagen' har, med spil, quizzer og lignende.

Jeg kunne godt finde på at tage på gårdbesøg igen, men det afhænger af prisen. Jeg synes det var smadder godt denne gang, og det syntes den anden lærer også – det var virkelig en god dag.«

Besøg på den samme gård flere gange med samme klasse

»Jeg har haft et forløb på 8 gange, hvor vi er kommet tilbage til den samme gård i 2005 og 2006. Det er en 4.-5. klasse, som jeg er dansklærer for, og jeg underviser dem også i natur/teknik, men har det ikke som liniefag. Er ved at tage en diplomuddannelse i kost, ernæring & sundhed.

Vi har en forsøgsordning på skolen, som jeg har indført, hvor de har en hjemkundskabs-dag allerede i 4./5. klasse (normalt først i 6. klasse). 4 gange på et år har de en dag med 3 timers hjemkundskab + 2 timer med natur/teknik, hvor de får undervisning i kost, ernæring og motion – og så

laver de mad. Det er mig, der underviser de dage. Det er pga. min efteruddannelse, og fordi der er mange tiltag i kommunen generelt, der skal forebygges, at børn bliver for tykke.

Min kollega, som også var med på gården, underviser klassen i idræt. Tilsammen dækker vi to alle klassens fag, undtagen matematik. Vi har brugt timer fra alle fag til besøgene på gården, men vi har ikke lavet forberedelse eller efterbehandling i timerne. Jeg har intet lavet med eleverne i timerne omkring økologi eller landbrug – det har været isolerede besøg på gården, men det vil jeg gøre anderledes en anden gang. Det

var en forsøgsordning, så jeg var lidt usikker på, hvad det drejede sig om.

Jeg har drøftet med landmanden på gården om, at man kunne få meget mere ud af besøgene, hvis man også arbejdede med det i timerne.

På gården har de faktisk selv lavet nogle materiale, men det kræver, at jeg som lærer får kendskab til det, så jeg kan tage det med hjem eller bruge det deroppe – det har ikke været optimalt. Vi fik det først til sidst, fordi de havde lavet det undervejs. Materialerne ser super lækre ud, men vi har endnu ikke brugt dem.

Der har manglet et samarbejde mellem landmanden og mig, udover når man var på gården. Jeg var deroppe og besøge dem for at sætte datoer, inden vi gik i gang. Da vi gik i gang, vidste vi ikke, hvad der skulle ske, før vi ankom.

Udgangspunktet var altid det at passe en skolehave, men hver gang var der også en anden aktivitet: en landmand, kok eller naturvejleder eller lignende.

Hvis jeg havde fået tilsendt materialer på forhånd, så kunne vi forberede børnene og os selv på, hvad der skulle ske, og bruge tid på forarbejde og efterarbejde. Der havde nok været brug for bedre forberedelse for de voksne. Jeg vidste det ikke på forhånd, men det kan jeg se nu.

Men aktiviteterne på gården har bare været så fine. Der har dog været stor forskel på, hvem der stod for aktiviteterne. Det er en fordel, hvis landmanden også har en form for pædagogisk uddannelse, og det havde den ene landmand. Den anden landmand sagde også nogle rigtig gode ting, men han var ikke så god til at formidle, og så blev børnene urolige.

Jeg foreslog ham, at vi skulle gå indendørs, hvis han ville have børnenes fulde opmærksomhed, mens han talte, men han satte dem op på ladet af en traktor og kørte rundt. Det var rigtig sjovt, men børnene hørte intet af, hvad han sagde, fordi de havde travlt med at rode rundt i høet på ladet. Og jeg skulle hele tiden tisse på børnene. Hvis han først havde talt, og så taget dem med på traktor bagefter, ville det være godt. Hvis vores samarbejde havde været bedre, havde børnene fået mere ud af det, tror jeg.

Når de skulle lave noget mad, så var de ikke altid klar over, hvad de skulle gøre. Det var super god mad og tanken var god, men vanskeligt for den person, der stod for formidlingen. Det var

lige ved at gå op i hat og blå briller – og så var de der ikke lige, og var det nu de sku samles? – og så var de ikke lige klar. Så ryger elevernes koncentration....

Alt det pædagogiske i forhold til at organisere undervisningen var der specielt en der var god til. Han kunne det så til gengæld, så man som kollega tænkte »oh ja, han er god!«. For han ku' bare fange børnene og fortælle historier. Han kunne skabe ro ude på en åben mark. Det er svært at sige, hvad der gør det, men han stillede f.eks. spørgsmål til børnene. Hvis vi lærere havde været mere involverede, kunne vi have hjulpet de instruktører, som havde knap så let ved det pædagogiske. Så ku' de have fået mere ud af det. Hvis børnene ved, hvad de skal, falder de meget mere til ro – det har jeg tit oplevet.

På vores skole prøver vi at køre undervisningen tema-opdelt, frem for fag-opdelt.

For mig er natur/teknik noget praktisk, og jeg prøver ofte at inddrage min uddannelse i »Kost, ernæring & motion«. Det er optimalt at komme ud og opleve natur/teknik – eleverne skal ud og opleve noget, mærke og dufte. Det er en ambitiøs måde at undervise på. Det kræver, at man har nogle delmål undervejs – de var i denne omgang ikke klare nok. Fagligheden er der, men at få børnene til at forstå, hvad de har lært, det mangler. Det tager jeg selvfølgelig ansvaret for – det kræver jo et overblik.

Man kunne have rettet til undervejs i forløbet, men det kræver et overskud, som jeg ikke selv har haft. Måske vil det være en fordel, at vi kan følge op på besøgene i nogle senere timer.

Hvis man kunne få hjælp til at opsætte delmål, så det, de lærer konkretiseres, så opnår man en større faglighed og kan inddrage det i tests af deres viden. Men det kræver mange arbejdstimer, som jeg ikke har til rådighed. Dette interview har også givet eftertanke til mig...«

Baggrund

I det følgende omtales den person på gården, som tager sig af besøgende klasser, for 'landmanden' (M/K), uanset at det både kan være gårdejereren selv, dennes ægtefælle eller ansatte på gården, for eksempel yngre medhjælpere eller i få tilfælde praktikanter. De interviewede landmænd har alle gennem flere år haft besøg af skoleklasser. Nogle erfaringer bygger på nogle få besøgende skoleklasser pr. år, andres erfaringer er knyttet til omkring et halvt hundrede besøgende klasser årligt.

Hertil kommer i de fleste tilfælde endnu flere besøgende af andre typer, lige fra børnehaver til pensionistklubber og professionelle landbrugsfolk. Selv om erfaringer fra disse ikke umiddelbart kan sammenlignes med besøgende skoleklasser på mellemtrinnet, så er også erfaringer med sådanne grupper en vigtig del af landmandens erfaringsbaggrund, når fokus er sat på mellemtrinnet, idet disse øvrige grupper benyttes til at spejle disse besøg i.

- En lille ko med brune øjne og vintertøjet på...

Gårdejerens engagement i besøgende skoleklasser

Alle de interviewede landmænd har talt med varme om besøgende skoleklasser, selv om nogle skolebesøg har været problematiske. Flere landmænd udtrykker, at de har meget mere tilfredsstillende erfaringer med elever på mellemtrinnet, frem for at have teenage klasser på besøg, hvor pubertetens interesser for det andet køn let overdøver, hvad gården kan byde på af interesse.

Det er værd at medtænke, at de interviewede gårdejere har meget forskelligt fokus på skolebesøg. For nogle gårde er besøgende en del af hele virksomhedens eksistensgrundlag, ja, det kan være det vigtigste. For de fleste andre er skolebesøg blot en ekstra indsats for at fremme forståelsen for økologisk landbrug.

Kontakten mellem gård og lærer

Det er altid for læreren nødvendigt at tage kontakt til landmanden for at aftale tidspunkt for besøget og vilkår i forbindelse hermed. Mange aftaler drejer sig kun om dette, tilføjet landmandens råd eller kommentarer vedrørende besøget. Da landmanden naturligvis ikke kan sidde og vente ved sin telefon for at være klar til at modtage disse henvendelser, vil de let kunne indtræffe på tidspunkter, hvor det ikke er særligt bejligt for landmanden. Måske ringes der til mobiltelefonen, mens landmanden sidder på sin traktor ude i marken. Så bliver samtalen kort, og læreren henvises for eksempel til at sende en mail med 1-2 ønskede datoer for besøget, oplysning om hvor mange elever det drejer sig om, hvilket klassetrin, samt om specielle ønsker til besøget.

Under en samtale med læreren, vil landmanden typisk understrege det nødvendige i, at eleverne (og lærerne) kommer i varmt, praktisk tøj og støvler eller andet robust fodtøj. Alligevel viser dette sig ofte at være et problem for alt for mange af eleverne.

Nogle besøgsårde har web-steder, der ikke blot informerer om kontaktmuligheden, men også giver information om gården og dens produktion. Disse synes at blive flittigt brugt af lærerne før besøget, men dette er et område, der sikkert med fordel vil kunne udvikles yderligere.

Mange landmænd understreger over for læreren det meget nyttige i, at eleverne kommer godt forberedt til besøget, fordi landmanden har oplevet forberedte elever som meget bedre besøgende.

Kort om nogle typiske fællestræk i besøgene

I alle tilfælde starter landmanden med at byde velkommen, gerne på gårdspladsen, hvis vejret tillader det, og giver her en introduktion til gården. Introduktionen rummer praktiske oplysninger, ikke mindst om vigtige sikkerhedsoplysninger (hvad eleverne må og ikke må), og hvordan de i det hele taget skal opføre sig. For eksempel lægger nogle vægt på, at det er vigtigt ikke at råbe, for så bliver dyrene skræmt. Der skal tales dæmpet.

Desuden gives der oplysninger om gårdens overordnede drift som økologisk landbrug – hvilke regler, der skal følges, med detaljeringsgrad meget afhængig af elevernes alder. I nogle

tilfælde gøres der en del ud af gårdens historie, som typisk er interessant på slægtsgårde, eller på store gårde.

På nogle større gårde er der særligt sociale forhold at forklare, såsom kollektiv, eller at gården har en social funktion for kommunen. Klassen bliver i nogle tilfælde forklaret, hvordan programmet vil forme sig med rundtur osv.

Dernæst går man ofte til dyrene, normalt gennem stalden, hvor mange ting forklares knyttet til de steder, hvor aktiviteterne foregår: malkning, fodring, mugning m.v. Disse aktiviteter optager typisk hovedparten af den medgåede tid for klassen.

Den aktive tid på gården er typisk 2 timer. Hertil kommer spisning af madpakke og eventuelt andre aktiviteter. I få tilfælde har gården inviteret til længere ophold, for eksempel 3 dages ophold (uden overnatning) for lokale skoler.

Med dyrene som magneter for elevernes opmærksomhed må den økologiske dyrkning af jorden blive mindre indgående behandlet. Nogle landmænd savner inspiration til at forklare produktionen af eget foder til dyrene. Årstiderne spiller en stor rolle både for elevernes mulige udbytte, og hvordan det ligger med landmandens tid til at tage sig af klassen. Skolebesøgene ligger hovedsageligt i foråret inden sommerferien og i efteråret ind til efterårsferien. Normalt regnes selve vintersæsonen for uinteressant for eleverne, med mindre klassen alene er interesseret i dyrene. Vinter synes imidlertid altid at være lavsæson for besøg.

”

Lærte vi noget? Vi lærte at så, luge, høste, at pleje en have. Vi lærte også meget om naturen. Der var nogle af de voksne, der ikke var så gode til at forklare og sige hvad vi skulle gøre men ellers var de rigtig søde

5.a

Vi har lært en masse om økologi og at menneskene langsomt ødelægger naturen mere og mere. Vi har også lært at plante og luge, så vi syntes ærligt talt at det har været både spændende og sjovt
5.a

Nogle dyr går ude næsten hele året, såsom frilandsgrise og kødkvæg. For hovedparten af gårdene kommer dyrene imidlertid på græs omkring 1.maj, en begivenhed, der i de sidste år har været gjort meget ud af at invitere besøgende til på egen hånd til at opleve – den såkaldte Økodag. Her kommer på nogle gårde mange hundrede besøgende for at opleve kvægets glæde ved at komme ud på det friske græs.

Når dyrene er kommet på græs vil adgangen til at se dyr ofte indskrænke sig til moderdyr, der venter på at føde, eller til kalve, eller dyr, der er syge og derfor tilbageholdt i stalden. Med andre ord kan det være et problem for eleverne at komme i nærkontakt med dyrene i den bedste del af året med mindre gården har kalve eller kid i stalden.

Hvad er temaet for klassens besøg?

Mange gårde har lærere, der kommer hvert år med nye klasser, eller som får henvist kolleger til at komme med deres klasser. Dette er en god indikation af, at besøget på gården er blevet værdsat af læreren, og formodentlig også af eleverne.

Det sidste bekræftes af de tilfælde, hvor elever siden kommer med deres forældre i fritiden for at vise gården frem, hvor det er muligt.

Ifølge flere af det interviewede lærere kan et besøg på en gård ikke erstattes af nok så mange gode undervisningsmaterialer, se de indledende lærerfortællinger.

Foruden det oplagte tema for klassen om produktionen på en økologisk gård, findes der en række andre temaer for besøget på gården, som enten udspringer af gårdens særlige forhold eller af temaer, som klassen aktuelt arbejder med. Men også 'blot' det at besøge et landbrug er ikke sjældent det primære formål med skolens besøg viser nærværende undersøgelse. Blandt de andre temaer kan være grøntsagerne og gårdens køkkenhave – knyttet til undervisningen i hjemkundskab. Eller det kan alene have fokus på hønseavl, gedeavl, eller svineavl. Det har i nogle få tilfælde været gårdens produktion og påvirkningen af grundvandet og miljøet, der har været temaet.

Måder at gøre tingene forståelige på for eleverne

En landmand fortæller: »Nede i foderladen får jeg lagt bunker ud af det, som en ko spiser på en dag. Så ligger der en kæmpe bunke hør, og en kæmpe bunke ensilage, lidt korn og lidt foderpiller, og salt og mineraler – bunkerne bliver mindre og mindre, og så forklarer jeg, hvad det er det hele. Og så tager vi billede af det, hvor alle børnene står på en lang række og kikker på alt det der. ... Og så, når jeg er færdig med at fortælle om det, og de har lært at sige 'ensilage' og ved, hvordan det bliver lavet, så synes de også, at nu ved de mere end deres mor og far – det fortæller jeg dem jo også. Så får de lov til at tage af bunkerne og lægge dem ind til kørerne – og så myldrer kørerne ned til dem for at få det. « ... »Og så snakker jeg også med dem om, hvor meget en ko vejer. Og det er som regel sådan, at hvis der er en 4. klasse på en 15-20 elever, så vejer alle eleverne plus læreren det samme som én ko.«

Elevernes reaktioner på gårdbesøget

Når eleverne kommer til gården, er de nysgerrige og optagede af, hvad det mon er for et sted. De færreste elever har nemlig været på en gård før. Det gælder uanset, om de bor i en landsby tæt ved gårde eller i en større by. De lytter gerne til

landmandens introduktion, blot den ikke varer for længe, eller eleverne bliver distraheret af hunde eller katte. En landmand fortæller om, hvordan hun sikrer sig elevernes opmærksomhed:

»Jeg synes, altså, at de er ret lydhøre, men jeg forlanger også, at de skal se på mig, når jeg snakker. – Jeg stiller dem, så de kan se mig. Jeg siger: I skal se på mig, for så kan I bedre høre, hvad jeg siger. Sådan er det, og det gør de. Hvis de ikke gør det – hvis de vender sig om, så prikkes jeg på dem, og så venter vi, lige til de er klar igen. Og alle de andre venter. Så det giver den der opmærksomhed. Det vil jeg ha', for ellers så taber jeg jo tråden.«

Ved indgangen til stalden giver lugten af dyrenes gødning altid anledning til nogen opstandelse, som dog typisk fortager sig hurtigt, hvis dyrene trækker tilstrækkeligt.

Under gennemgangen af stalden og dyrenes liv og vilkår er nærkontakt med dyrene meget værdsat og tiltrækkende for eleverne. Nogle gange så meget, at det kan være svært at komme videre.

Adgang til at kunne se de forskellige typer foder og tage små portioner op i hånden synes at virke godt i forhold til at få opmærksomhed og forståelse af produktionen af animalske produkter.

Hvis dyrene besøges i folden, virker det meget positivt på eleverne, når dyrene af sig selv nærmer sig børnene. Det kan være geder, heste eller grise, som er blevet vant til at blive fodret af børnene.

Hvis eleverne får lejlighed til at besøge fri-landssvin og lugte til en af hytterne, vækker det stor overraskelse, at der ikke lugter af gris indeni.

Forskellige dyr har forskellig attraktionsværdi for børnene. Som venteligt har små 'nuttede' dyrebørn stor tiltrækningskraft på børnene, og det er vigtigt for eleverne at kunne kæle, klappe og gerne fodre dem. En landmand siger om elevernes mulighed for at røre ved en pattegris: 'Det er lykken – det kan næsten ikke beskrives den glæde, det giver!' Omvendt har særligt store dyr som tyre, velvoksne orner og gedebukke også en fascinationskraft. Den bygger imidlertid mere på, at eleverne bliver imponerede over dem end umiddelbart tiltrukne af dem, og at det giver samtalestof.

Lærerens rolle under besøget

Landmandens kontakt med læreren forud for besøget kan som sagt have haft meget forskel-

lig karakter. Kontakten varierer fra en indgående beskrivelse af, hvorledes læreren håber besøget kan indgå i et længere forløb, til blot at få lavet praktiske aftaler om, hvor og hvornår, og at der ønskes en rundvisning.

Naturligt nok må lærerens rolle under besøget være tilbagetrukket, sammenlignet med lærerens normale fremtrædende rolle hjemme i klassen. På gården er det landmanden, der er ekspert, som styrer besøget, og det er landmandens gård. Disse forhold giver naturligt landmanden den overordnede autoritet i forhold til både lærer og elever. En landmand udtrykker det sådan:

»Det giver helt sig selv. De (lærerne) træder helt ud på sidelinjen, når først jeg har overtaget og byder velkommen ... hvis der bliver lidt uro hen ad vejen, prøver lærerne at få ro, men de kan ikke gøre det bedre, end jeg kan, så derfor gør det ikke noget, at de bare træder helt ud på sidelinjen.«

Men spørgsmålet er, hvilken rolle klassens lærer bør have under disse omstændigheder. Ved at kende eleverne og deres navne bliver det naturligt, at læreren normalt har rollen som den, der irettesætter elever, om nødvendigt. Det er dog en funktion, forskellige landmænd har forskellige ønsker om:

Nogle landmænd siger, at det ikke kan være deres opgave at holde styr på eleverne, det må læreren tage sig af. Andre siger, at på deres gård er det dem, der bestemmer, hvad eleverne må

● Dagens høst præsenteret med stolthed

og ikke må, og det kan de sagtens styre. For eksempel sendte en landmand en elev ud at sidde i bussen under hele forløbet uden pardon, fordi vedkommende kort efter ankomsten forbrød sig mod en af de retningslinjer, som landmanden lige havde udstukket. Det virkede øjeblikkeligt på de øvrige elever, også, selv om det var en klasse med særligt vanskelige børn. Det normale er, at det er læreren, der tager sig af egentlige konflikter, der måtte opstå mellem børnene under besøget.

I det samlede billede må den vigtigste rolle imidlertid være, hvorledes læreren sammen med landmanden kan medvirke til, at eleverne får så meget ud af besøget som muligt.

I følge de interviewede økologiske landmænd er der nogle interessante forskelle mellem lærerne:

Nogle lærere har et meget tilbagelænet forhold til det, der foregår under besøget. De virker uinteresserede, taler gerne i mobiltelefon, eller når de er flere sammen, benyttes lejligheden til en længere sludder, der intet har at gøre med besøget. For nogle synes det vigtigste at være, at få lejlighed til at slappe lidt af over en kop kaffe, nu klassen er overtaget af landmanden. Det er

oplagt, at de signaler, sådan en læreradfærd udsender, ikke fremmer elevernes udbytte af besøget. Tværtimod har det fra en pædagogisk synsvinkel nogle alvorlige konsekvenser:

1. Lærerne signalerer med deres adfærd, at det, landmanden fortæller og viser frem, ikke er så vigtigt.
2. Læreren lærer ikke selv det, der muliggør en meningsfuld efterbehandling tilbage på skolen af elevernes oplevelser på gården.
3. Lærerens aktiviteter kan virke direkte forstyrrende på elevernes opmærksomhed i forhold til landmanden.

Omvendt kan en lærer have en meget positiv indflydelse på klassens udbytte på gården. Et af de vigtigste aspekter af lærerrollen under besøget er nok, at læreren udviser ægte interesse og deltagelse i det, der foregår på gården. Det virker stimulerende på eleverne, og ifølge mange landmænd virker det virker positivt på landmandens følelse af det meningsfulde i situationen. Den situation kan simpelthen opnås ved, at læreren deltager i alt på lige fod med eleverne:

Lærers rolle under besøget

1. Fortælles der om noget, demonstrerer læreren ægte opmærksomhed,
2. Sætter landmanden aktiviteter i gang, så går læreren til dem med krum hals, det gælder uanset om der skal føles på dyr eller foder, fodres dyr, lugtes til ensilage, eller malkes køer på gammeldags facon.
3. Når landmanden beder om ro, så bi-drager læreren og følger landmandens opfordring.

Hertil kommer nogle aspekter, hvor læreren er i sin egentlige lærerrolle, men i tandem med landmanden:

1. Læreren bidrager til at understøtte aktiviteter, som landmanden sætter i gang.
2. Læreren stiller spørgsmål, som har til formål at rette landmandens informationer i retning af noget særligt relevant for eleverne.
3. Læreren uddyber eller kommenterer oplysninger fra landmanden, så det bliver lettere for eleverne at forstå det sagte, eller at knytte det til stof, de har behandlet hjemme i klassen forinden.
4. Læreren tager noter med vigtige oplysninger.
5. Læreren bidrager til, at der kommer de rigtige materialer med hjem fra besøget til efterbehandlingen.
6. Læreren tager billeder eller sørger for at elever tager billeder af centrale dele af indholdet under besøget.

‘rækkevidde’, selv om de bevæger sig frit omkring.

Men der er også et eksempel på en landmand, hvor eleverne i begyndelsen af forløbet får lov til at løbe frit på opdagelse i et haveafsnit, der er hegnet ind for ‘at få afreageret med kroppen’ efter bus-turen, inden børnene anses for klar til at deltage i rundvisning og aktiviteter. Det tager blot 10 minutter og skulle have en god virkning på børnene.

Generelt synes der ikke at være de store problemer med at holde sammen på klassen under den del af rundgangen, som foregår indendørs i stalden og i tilknytning hertil. De kritiske situationer opstår lettere, når klassen skal bevæge sig ud på marken eller fra mark til mark, og der skal spadseres i længere tid.

»Der er altid nogen, der sækker bagud med vilje for at kunne snakke indbyrdes, og dem skal man så lige have med også.« Som en landmand udtrykker det om de lidt større børn.

Elevernes spørgsmål til landmanden

Under besøget kan der spontant komme spørgsmål fra eleverne om alt mellem himmel og jord. Det afspejler sig dog typisk i elevernes spørgsmål, om de er godt forberedt til besøget.

Under alle omstændigheder er elevernes spontane spørgsmål en vigtig kilde for landmanden til at komme tættere på, hvordan eleverne forstår og bliver optaget af gårdens drift, samtidig med at det er en frugtbar åbning til at give svar eller stille modspørgsmål til stimulering af elevernes viden og tanker.

En elev spurgte således landmanden om, hvorfor de ikke havde flere af de brogede grise

Hvordan holder man sammen på klassen under besøget?

20-25 børn, der slippes løs på en gård med masser af spændende oplevelser og ukendte smut-huller, er umiddelbart enhver lærers mareridt. For hvordan sikrer man sig, at alle elever får noget ud af besøget, og hvordan undgår man, at nogen kommer til skade?

Landmændene har typisk en organisering af besøget, så der i starten holdes en stram kontakt til eleverne. Først langt senere i besøget gives eleverne mere frie oplevelsesmuligheder, når der er dyr, der inviterer til kontakt. Hermed vil eleverne stadigt være inden for

Det bedste synes jeg selv var søen og alle fræerne og salamandrene. Også det at der var så mange dyr og selv følelig var katten Meyer en af de bedste og sødeste. Det var bare sjovt. Det skal anbefales
5.a

■ Nysgerrighed er ikke forbeholdt menneskebørn

på gården, og landmanden svarede ved at spørge eleven, om han ville kunne lide at spise flæskesteg med sort svær.

Dette lille eksempel illustrerer godt, hvordan det kan være muligt at hjælpe eleverne til at forbinde forskellige oplysninger og dermed få en mere meningsfyldt viden om produktionen.

Omvendt er det som nævnt ikke nødvendigvis en god ide, at eleverne har forberedte spørgsmål med, som de så stiller, måske på et tidspunkt, hvor landmanden allerede har svaret på det meste, men uden at eleverne lader det indgå i den måde de stiller spørgsmålene på. En landmand undrer sig således over elevernes udbytte:

»Jeg havde for nylig tre piger, der kom, og de havde 5 spørgsmål, og de havde intet andet at spørge om; de var fyret af på 5 min., og så skulle de bruge flere timer på at komme tilbage til skolen.«

Det opfattes af landmanden som meget givende, at eleverne er godt forberedt fra arbejde i klassen før besøget. Det vil sige, at de er fortrolige med det at dyrke jorden og producere økologisk, ligesom de er fortrolig med nogle gængse landbrugsfaglige udtryk. Elevernes udbytte af gårdbesøget bliver langt større, ifølge landmændene, hvis arbejdet lægges forinden, frem for kun at ske som en efterbehandling. Som senere fremhævet er en kombination dog langt at foretrække ud fra et hensyn om at maksimere elevernes udbytte af gårdbesøget.

Det er irriterende for landmanden, hvis eleverne ringer eller mailer nogle dage efter besøget og beder om oplysninger, der blev givet under rundgangen.

Landmandens syn på læreren

Landmanden får udviklet sit syn på lærere gennem deres forskellige kontaktmuligheder med den enkelte lærer, dels ved bestillingen af besøget og herunder opfølgende kontakt, dels under selve besøget i forhold til, hvordan læreren udfylder sin lærerrolle, og dels knyttet til en mulig efterfølgende kontakt. Den sidste har dog normalt karakter af, at læreren i nogle tilfælde gør sig den ulejlighed at skrive og sige tak for en god dag på gården.

Ved bestillingen fremgår det gerne, hvor meget læreren har tænkt gårdbesøget ind i et bestemt forløb med en bestemt funktion, herunder om der for læreren skal være en særlig pointe i, at det vil dreje sig om et økologisk gårdbesøg. Landmanden reflekterer ofte over sin egen formidling:

»Hvordan rammer man niveauet, som børnene forstår, og hvordan får man brugt de rigtige ord?« er et spørgsmål, en landmand stiller. 'Kvælstof' kommer vi let til at snakke om i økologisk jordbrug, men hvordan fanger eleverne pointerne, – er kvælstof noget, som kvæler noget? Og hvordan er det med 'regler' for økologisk produktion? Det bliver nemt meget tørt stof, og så virker det heller ikke altid logisk for børnene. Når en ko står udenfor i regnvejrs og fryser, virker det ikke så logisk som udslag af husdyrvelfærd for børnene.«

Lærerens grad af engagement kan være meget forskelligt, som det fremgår af følgende udtalelse fra en landmand: » /.../men der er naturligvis forskel på lærere. Nogle er virkelig engagerede, når de kommer. Andre bruger det bare som en slags fridag, eller fordi de godt lige selv kunne tænke sig at se, hvordan det ser ud.«

»Vi får ikke vildt meget feedback fra læreren om, hvordan det er gået med besøget.«

Tommelfingerregler

På baggrund af ovennævnte undersøgelse af landmændenes opfattelse af skolars besøg på gårdene kan der opstilles en liste med 'tommelfingerregler' for tilrettelæggelse af en skoles besøg på en økologisk gård:

- For at børnene får den bedste læring ud af besøget skal der gøres en indsats før, under og efter besøget
- Man skal ikke snakke regler for økologisk pro-

duktion med de mindre elever, med mindre de er forberedt på det.

- Man kan godt snakke om velfærd for husdyr med børn, blot man vælger et passende ordvalg.
- Det er ikke en fordel, at eleverne medbringer spørgsmål til landmanden hjemmefra, med mindre der ligger et solidt forarbejde bag, og spørgsmålene ikke går igen mellem de forskellige grupper.
Husk, at det er godt, hvis læreren sørger for, at eleverne medbringer papir og blyant under rundgangen og skriver ned.
- Det er godt, hvis eleverne får lyst til at stille spørgsmål undervejs spontant ud fra, hvad de ser og hører.
- Det er aldrig en god ide at modtage mere end op til ca. 25 elever som et hold, fordi det bliver for vanskeligt at kommunikere med eleverne og styre forløbet. Med store hold må der 2 rundvisere til.
- Landmanden skal ikke være tilbageholdende med at understrege værdien af en god forberedelse af gårdbesøget hjemme i klassen forinden.
- Sørg for, at læreren føler sig godt tilpas under besøget ved at kende, hvilken rolle der forventes af hende i forhold til landmanden.
- Hvis læreren er aktiv og tydeligt interesseret sammen med eleverne under besøget fremmer det elevernes udbytte og landmandens tilfredshed med besøget.
- Tankevækkende informationer og spørgsmål til eleverne under forløbet stimulerer deres engagement og giver stof til eftertanke under efterbehandlingen. Der må gerne være nogle opgaver, der skal færdiggøres hjemme i klassen efter besøget.
- Det er godt, hvis landmanden viser redskaber frem, der bliver brugt i det daglige arbejde.
- Mange besøgsårde er fra maj 2007 udstyret med feltudstyr til undersøgelse af jord, insekter, planter m.v. og har endvidere kendskab til nye undervisningsmaterialer fra Økologisk Landsforening. Find mere information på [www.okologi.dk / besøgsårde](http://www.okologi.dk/besogsgarde).

Hvad skal et gårdbesøg koste?

Der er enighed blandt landmændene om, at det er rimeligt at få betaling for skoleklassers besøg. I begyndelsen af gårdens status som besøgsårde

er landmanden måske mindre optaget af dette spørgsmål, men med tiden og et øget antal besøgende, melder ønsket sig om en rimelig betaling, idet landmanden skal udføre det udsatte arbejde på andre tider af døgnet, når tiden går med skolebesøg.

Den betaling, som landmanden tager for besøg af en klasse, varierer fra ingenting til et par tusinde kroner. For de deltagende landmænd i nærværende undersøgelse var der nogenlunde enighed om at 500 kr pr. time ville være passende. Det synes dog generelt at være et problem for skolerne at kunne betale for rundvisningen på gården, idet et besøg varer ca. 3 timer. Problemet synes at være stærkt voksende.

Der synes også at være betydelige regionale forskelle i landet med henblik på, hvad der er muligt for landmanden at forlange i betaling for sit arbejde med rundvisning og for at stille faciliteterne til rådighed. Ligger landbruget tæt på en storby, og er det let at komme til med offentlige transportmidler, kan skolerne bedre yde en rimelig betaling til kompensation for landmandens medgåede tid. Omvendt kan det for mindre skoler, der ligger uden for trafiknettet være umuligt både at skulle betale for bus og for landmandens tid. Dette giver det paradoks at børn fra byskoler kan få flere oplevelser med landbrug end børn fra landet.

Foruden landmandens tid stilles ofte faciliteter til rådighed som et sted at spise madpakker eller mulighed for at komme i tørvej, hvis vejret er for barskt. Gårde, der ikke har disse faciliteter udtrykker ønske om at få dem tilvejebragt med tiden.

Skolerne har nu dårlig økonomi til at besøge de økologiske gårde, en udvikling, der kun er blevet forstærket gennem de senere år. Så derfor fylder børn fra institutioner forholdsvis mere, idet institutionerne har bedre økonomi til den slags besøg et stykke fra institutionen.

Se bare mig. Jeg er en fantastisk landmand!

Pige, 5.a

● Æg er bedst fra høns, der har oplevet noget...

Konklusion

De foretagne interviews bekræfter formodningen om, at besøg på økologiske gårde rummer potentiale for erhvervsindsigt, men også for andet fagligt udbytte. For mellemtrinnet gælder det specielt naturfag og hjemkundskab. Andre fag som dansk og idræt synes også med fordel at kunne blive inddraget i undervisningsforløb, der inkluderer besøg på en økologisk gård.

Undersøgelsen viser endvidere, at en vis forberedelse af besøget fra skolens side forbedrer muligheden for at eleverne lærer noget. Ligeledes spiller efterbehandlingen af indtryk og materialer fra gården spiller en stor rolle for elevernes udbytte.

De økologiske landmænd har meget at fortælle og vise frem, men det er helt klart, at inddragelsen af planternes betydning i det økologiske kredsløb er en forudsætning for, at eleverne

forstår noget om, hvad økologi er, når de tager hjem fra besøget. Samtidig er det også blevet klart, at gårdens dyr let får al opmærksomhed, hvis der ikke er lagt en plan for et andet fagligt forløb.

Ambitionen om at eleverne opnår en bedre forståelse af økologi og økologisk landbrug, bør derfor være en ledetråd i det videre arbejde med at udvikle de undervisningsmaterialer, der bliver efterspurgt. Dette gælder også vejledning af lærere og landmænd. De vil i langt de fleste tilfælde kunne få stort udbytte af et tættere samarbejde. For eksempel om aktiviteter, der giver børn forståelse af væsentlige problemstillinger omkring natur og miljø, sundhed, dyrevelfærd og fødevarekvalitet.

Referencer mv.

www.okologi.dk

- Økologisk Landsforenings hjemmeside.
- Guide til interviews I 'Skolers besøg på økologiske gårde'
- Børn og unge, flere undervisningsmaterialer
- 'Eksisterende undervisningsmaterialer om økologi økologiske fødevarer', en forundersøgelse
- Alt om Økologi – leksikon.
- Økologiske Besøgsgårde, herunder www.grantoftegaard.dk og www.krogerup.dk/ www.havertilmaver.dk

www.dpu.dk

- Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet

www.miljoedderkoppen.dk

- Undervisningsportal for børn og unge v. DPU / Søren Breiting

www.friluftsraadet.dk

- Grønt Flag Grøn Skole, undervisningsmaterialer

www.skoveniskolen.dk

www.FDB.dk

- Skoletjeneste og undervisningsmaterialer

www.DN.dk

- Skoletjeneste og undervisningsmaterialer

www.frugtformidlingen.dk

- Formidling og inspiration omkring frugt, sundhed og økologi

www.landbrug.dk

- Landbrugsrådets hjemmeside.
- Besøg en gård
- Inspiration og vejledning til gårdbesøg i Nordvestsjælland
- Bestilling af undervisningsmaterialer

Ønsker du flere informationer om projektet? kontakt: Dorte Ruge, Økologisk Landsforening, Frederiksgade 72, 8000 Århus C. Tlf. 87322700. e-mail: dr@okologi.dk

Økologisk Landsforening

Skolers besøg på økologiske gårde

Bliver der mere hængende i elevernes hoveder end mindet om lugten ved indgangen til stalden? Og kan et besøg på en økologisk gård kaste mere af sig end en 'hyggetur'? Det er der heldigvis meget, der tyder på, efter at forfatterne har indsamlet detaljerede oplysninger om skoleklassers besøg på gårde, der producerer økologiske fødevarer.

Denne udgivelse er blevet til i et samarbejde mellem Økologisk Landsforening og Forskningsprogram for Miljø- og Sundhedspædagogik ved Danmarks Pædagogiske Universitet. Den giver et mangesidet billede af, hvordan erfarne lærere og økologiske landmænd ser på besøg af klasser fra folkeskolen. Endvidere er der indsigt i, hvilke materialer lærerne savner i undervisningsforløbet.

Fokus er på folkeskolens mellemtrin, dvs. 4.-7. klasse, men mange af de nævnte erfaringer kan inddrages ved andre klassetrin, ligesom naturvejledere, pædagoger og andre formidlere vil kunne få inspiration af materialet til 'ud af huset' aktiviteter omkring landbrug, sundhed og fødevarer.

På en let tilgængelig måde behandles en række faktorer og ikke mindst erfaringer, som har betydning for, hvor vellykket et besøg på gården bliver – også i relation til det faglige stof, som der nu er så meget fokus på. Desuden op-

regnes gode råd til økologiske landmænd og lærere, der kan anvendes i tilrettelæggelsen før, under og efter besøget.

Konklusionen er, at fagligt udbytte kræver en indsats – samtidig er skolernes budgetter dalende til ekskursioner og besøg på gårde og andre virksomheder. Det meldes der i hvert fald klart ud om fra lærerne og fra de økologiske landmænd, der gennem længere tid har haft åbent for klassebesøg.

Måske endnu mere kritisk, for det at tage på ekskursion, er den politiske dagsorden for test og faglighed, der er begyndt at presse lærerne til at holde sig mere til bøgerne og det sikre undervisningsstof.

Imidlertid viser vedkommende undersøgelse, samt forskning i øvrigt, at eleverne kan få vigtig indsigt, der holder gennem hele livet, hvis gårdbesøget også tilrettelægges med et fagligt udbytte for øje. Dette gælder især for naturfag og hjemkundskab, men også andre fag kan med fordel inddrages.

